
EL FINANÇAMENT DE LES OBRES DE LA SEU DE MALLORCA**THE FINANCING OF THE BUILDING WORK OF MALLORCA
CATHEDRAL****Jaume Sastre Moll****RESUMEN**

Los libros que se guardan en el Archivo Capitular de Mallorca de fábrica y financiación de la Seo de Mallorca resumen tres siglos de la historia del reino balear. La catedral, iniciada por Jaime II de Mallorca hacia 1306, no fue terminada hasta 1601. Pero si su construcción es ya de por sí interesante, la aportación financiera hecha por los distintos grupos sociales isleños abre un capítulo tan apasionante como el primero.

En la financiación de la catedral de Mallorca intervinieron, además de la monarquía privativa mallorquina y el clero, encabezado por su obispo, todos los estamentos sociales isleños, entre los que cabe destacar la gran contribución popular que, con sus dádivas y limosnas, hizo posible nuestra mejor joya arquitectónica gótica.

Después del estudio minucioso de los primeros *Llibres de Fàbrica*, que se guardan en la Seo (1327 – 1430), podemos afirmar que la mayoría de la mano de obra, tanto especializada como no, fue mayoritariamente de Mallorca, y que el coste de la Obra fue sufragado por las gentes que poblaron Mallorca, Menorca e Ibiza, hecho que convierte la catedral en el monumento gótico que mejor representa nuestra realidad balear.

ABSTRACT:

The books that are kept in the Capitulary Archive of the “Seu de Mallorca” resume three centuries of the Balearic reign history. The cathedral, started by order of Jaime II around 1306, was not finished until 1601. Although its construction is interesting in itself, the economic contribution of the different social classes from the island that made it possible is a subject as important as the first one.

The construction of our most precious gothic architectonic jewel was financed by the Majorcan monarchy, the Church led by the bishop and all social strata. Alms given by the common people deserve a special mention because it played a very important role in the collection of funds.

After a detailed study of the “Llibres de Fàbrica” that are kept in the “Seo” (1327-1430), we can confirm that its labor force as well the skilled as the unskilled was in its majority original from Mallorca, and that the construction costs were paid by the population of Mallorca, Menorca and Ibiza. This fact converts the “Seo” in the gothic monument that better represents the Balearic reality.

PALABRAS CLAVE:

Financiación de obras; gótico, catedral, Mallorca, libros de cuentas

KEY WORDS:

Building work financing, gothic, cathedral, Mallorca, account books.

INDEX

Introducció

1. Les fonts del finançament
 - *L'aportació financera de la monarquia a la Seu*
 - *L'aportació eclesiàstica*
 - *L'aportació popular*
 - *L'aportació institucional*
2. Organigrama directiu i financer
 - *Els canonges obrers*
 - *Els obrers llecs*
 - *L'advocat i el notari*
 - *Els mestres majors*
 - *El sotsobrer*
 - *El quèstor*
 - *El prevere que llegia els sants perdons per les parròquies*
3. Les entitats financeres
 - *La Confraria de Nostra Dona*
 - El baciner de la Seu
 - Els baciners ciutadans
 - Els baciners de la part forana
 - Els baciners de Menorca, d'Eivissa i d'altres llocs
 - Les deixes testamentàries
 - Els béns immobles cedits a la Seu
 - La concessió d'una sepultura pel Bisbe i el Capítol
 - Les donacions per amor de Déu i de la Verge
 - *La contribució eclesiàstica*
 - L'anyada
 - Les condemnes
 - Les consignacions del bisbe
 - *Altres fonts de finançament*
 - La venda de material d'obra
 - La venda de cavalcadures
 - La retenció de part del salari i del treball dels esclaus
 - La proferta
4. Valoració dels ingressos i les despeses
5. La Proferta del bisbe Lluís de Prades (1406 – 1421)
 - *Els llevadors de la proferta*
 - *Els llibres de la proferta*
 - Llibres comptables
 - *Els contribuents*
 - *El sistema de recaptació*
 - *Els morosos*
 - *Valoració de la proferta*
6. L'aportació de Menorca i d'Eivissa a les obres de la Seu de Mallorca

Conclusions

Bibliografia

Introducció

En la majoria dels estudis publicats sobre la Seu de Mallorca s'ha centrat l'atenció en aspectes molt concrets, com ara la descripció detallada de les capelles, l'evolució de l'estructura arquitectònica durant els tres-cents anys en què es perllongaren les obres o altres aspectes artístics i sumptuaris; però, en la majoria, s'ha oblidat un tema que ens pareix transcendental i que dona resposta a molts d'interrogants, per exemple, com es finançaren les obres i quin va ser el sistema utilitzat per costejar-les.

La nostra impressió, també, és que els historiadors que han tractat el tema del finançament de la Seu mallorquina s'han enlluernat fàcilment per les donacions fetes per alguns personatges de prestigi, tant polítics com religiosos, amb les quals pretenien veure esculpit, en els panys de paret o en un altre loc de l'església, l'escut d'armes del seu llinatge o de la seva nissaga.

Aquesta darrera idea, escrita per primera vegada per Jovellanos¹ i repetida per Josep Maria Quadrado², s'ha reiterat una vegada i una altra, i ha encobert el vertader i principal finançador de la fàbrica de la catedral: la població de les Illes de Mallorca, Menorca i Eivissa.

Però per arribar a fer aquesta afirmació tan simple i lògica no és suficient llegir ràpidament la documentació que actualment es conserva, sinó que cal revisar la comptabilitat dels llibres i escodrinyar les finances, encara que per endinsar-se en el tema de les finances baixmedievales ja sabem amb quina problemàtica ens podem trobar. En primer lloc, en molts de casos no hi ha una adequada estructuració administrativa que permeti un balanç econòmic fiable i, quan hi és, aquesta no és uniforme; en segon lloc, la documentació que hi ha no sol tenir una continuïtat que permeti conèixer totes les partides d'ingressos i de costos; en últim lloc, resulta difícil arribar a conèixer l'engranatge financer de l'època, ja que poques vegades és comparable amb els fulls de càlcul actuals.

En un primer treball (Palma 1993), publicat en homenatge de l'arxiver Antoni Mut Calafell,³ exposarem a grans trets les directrius financeres traçades pels dirigents de la fàbrica per reunir els diners necessaris amb els quals dur endavant les obres. Així mateix, desglossarem els llibres de fàbrica del segle XIV en quatre fonts d'ingressos, a més de les aportacions individuals efectuades en el seu moment per reis, prelats i particulars. En un segon treball (Palma 1995), traçarem una trajectòria ràpida dels ingressos aconseguits per construir la Seu durant tres segles.

El tema de les finances de la Seu durant els deu darrers anys del segle XIV també ha estat tractat per J. Domenge (1997),⁴ el qual, més versat en qüestions artístiques, refusa entrar directament en la qüestió econòmica. Així, després d'esmentar les grans aportacions fetes per

¹ «Se halla anotado que se concedía a las familias nobles el permiso de poner su escudo de armería en una de las llaves de la nave mayor, pagando mil libras mallorquinas [...] y para poder fijarlo en una de las claves de las naves inferiores bastaba pagar solo quinientas». *Carta Histórico Artística sobre el edificio de la Iglesia Catedral de Palma de Mallorca*. Palma: [s.n.], 1933 (Gráf. Mallorca).

² QUADRADO, J i PIFERRER, P. *Islas Baleares* (2ª edició) Palma 1969, p. 165

³ SASTRE MOLL, Jaime. «La financiación de las obras de la Catedral de Mallorca, siglo XIV». *Homenatge a Antoni Mut Calafell, arxiver*. [Palma]: Govern Balerar, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports, 1993 (Palma: Politècnica), p. 277-294. SASTRE MOLL, J. «La finançament de les obres (s. XIV y XV)». A: Pascuala, Aina (coord.). *La Catedral de Mallorca*. Palma: J.J. de Olañeta, 1997, p. 35-37.

⁴ DOMENGE MESQUIDA, J. *L'Obra de la Seu. El procés de construcció de la catedral de Mallorca en el tres-cents*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1997, p. 67-123.

monarques, bisbes i particulars, es limita a fer una llista descriptiva de les rebudes anotades pels sotsobrers en els llibres de fàbrica, i s'ocupa de petits detalls que li impedeixen assolir una visió de conjunt.

En aquesta nova intervenció sobre la qüestió, pretenem ampliar el camp d'estudi amb la intenció d'assolir una visió més global de les diferents fonts de finançament de la Seu durant uns quaranta anys (1389-1430). El motiu és doble: perquè aquest grup de llibres està delimitat per dos períodes de grans buits documentals (1374-1389 i 1430-1440) i perquè la majoria d'anys abracen la prelatura del bisbe Lluís de Prades i d'Arenós a Mallorca.

Aquesta cojuntura ens permetrà a la vegada corregir un error historiogràfic, ja molt assumit, i donar una versió diferent i tal vegada més encertada de les opinions i les afirmacions fetes fins avui del prelat mallorquí, el qual, menyspreat fins ara pels historiadors i la historiografia, s'erigeix en la persona que donà un gran impuls a les obres de la Seu i apareix com el més gran benefactor de la fàbrica.

El finançament de les obres de la Seu de Mallorca i el seu procés constructiu sintetitzen la història de les Balears durant l'època medieval. És evident que no hi ha altre edifici més emblemàtic que resumeixi, en si mateix i de forma més eloqüent, els moments de glòria i de dificultats, la pietat i el fervor religiós, la vida i la mort de la gent que ha poblat les Illes.

Si l'estudi del procés constructiu posa en relleu les tendències artístiques d'una determinada època, ens parla dels seus artífexs i ens descobreix la manera enginyosa utilitzada per aixecar les altes columnes que sostenen els arcs de l'ample de la nau central, el finançament de les obres ens mostra la religiositat popular, la mentalitat de la gent, les festes i les angoixes, els costums..., i tot un ventall d'aspectes humans d'una època ja pretèrita que el converteixen en un tema tan apassionant i viu com el primer.

La construcció de la Seu de Mallorca, durant l'època medieval, obeeix a tres condicionants: al desig de Jaume II de Mallorca de construir un mausoleu per a ell i els descendents de la seva nissaga; a les iniciatives d'alguns prelats, amb el suport del capítol catedralici, i a la pietat religiosa dels illencs. Tots són els veritables protagonistes d'aquesta joia arquitectònica que, des de sempre, ha estat admirada per tots els qui l'han contemplada i visitada, i de la qual tan poc ens parlen els tractats i els estudis del gòtic europeu.

Així doncs, podem parlar de quatre fonts d'ingressos: les donacions reials, l'aportació eclesiàstica, l'aportació popular i la contribució institucional.

1. Les fonts del finançament

L'aportació financera de la monarquia a la Seu

Seguint en part l'opinió de Guillem Forteza,⁵ la monarquia mallorquina no desitjava construir una nova Seu. La intenció del rei Jaume II era construir una capella reial que s'integràs a l'absis de la vella construcció que ja hi havia (antiga mesquita, purificada en temps del Conqueridor), per a la qual, en el codicil testamentari, destinà la quantitat de 2.000

⁵ FORTEZA, G. «Les determinants gòtiques de la catedral de Mallorca. Estat de l'arquitectura en temps de Jaume II». A: *Estudis sobre arquitectura i urbanisme*. (2 volums) Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat ; Palma: Universitat de les Illes Balears. Secció de Filologia Catalana, 1984, p. 5-28.

lliures mallorquines. Però no tenim gaire notícies de com s'invertí aquella suma ni de quins foren els mestres que hi treballaren. Però sí que sabem que el seu fill, Sanxo I de Mallorca, fou el monarca que s'encarregà de complir el desig de son pare i que envià els seus esclaus a treballar a les obres,⁶ segurament amb la intenció de pagar part de la promesa feta pel progenitor.

El 1323 Sanxo I, aprofitant l'avinença entre la Corona i l'Aljama jueva mallorquina per la qüestió de la capella de Santa Fe,⁷ va fer que els seus Secretaris contribuïssin amb 300 lliures a les obres de la Seu. Amb aquesta aportació pecuniària el rei es comprometia a edificar una nova capella fora del call i així substituir la capella homònima ubicada en el solar que abans ocupava l'antiga sinagoga, edifici que pocs anys abans havia estat confiscat als jueus per haver afavorit l'apostasia d'uns cristians.⁸

A més, M. Durliat recorda la donació de 100 lliures feta, el 1323, pels components de l'estol arribat de Sardenya.⁹

També coneixem les presses que donava Felip de Mallorca al governador de l'illa perquè s'acabassin les obres sufragades per la Corona, de manera que l'acabament d'aquelles podria fixar-se cap al 1330.¹⁰ Així doncs, tot fa pensar que durant dos decennis, de 1330 a 1350, les obres varen romandre paralitzades, unes vegades per dificultats polítiques (com la guerra entre Jaume III i Pere IV d'Aragó, 1340-1349), i d'altres per raons econòmiques (període famèlic de 1345-1347) i de calamitat, sobretot durant la pesta negra de 1348, que truncà el segle. Aquestes situacions enfonsaren els avenços poblacionals i econòmics aconseguits durant els darrers cinquanta anys.

L'aportació de la monarquia catalana aragonesa a la Seu és més aviat ridícula.

Pere IV assignà a les obres la quantitat de 50 lliures mallorquines,¹¹ sense que hi hagi cap altra aportació econòmica reial coneguda. De fet, Pere IV el Cerimoniós, més interessat en la política internacional i mediterrània, per a la qual demanava insistentment diners als seus estats, sembla que estigué poc disposat a sufragar unes obres arquitectòniques que, més

⁶ ARM, 3036, f. 8; (1313) «Pagaren los dits procuradors per la obra la qual lo Senyor Rey de bona memòria manà que fos feta en la Cap de l'Esglèya de la Seu del primer dia d'abril del any M CCC XIII estró per tot lo mes de març següent, que en l libe fet de la dita obra per menut es contengut. So és assaber

»Mestres	LX VIII ll.	VI d.
»Item en pertret CCC	XXX ll.	XIV s. VII d.

»E així és per tot en suma 398 ll. 15 s. 1 d.»

⁷ G. LLOMPART i J. RIERA apunten que el mòbil de la incautació dels béns mobles i immobles dels jueus per part del rei Sanxo I es degué per «haver afavorit l'apostasia d'alguns cristians i llur conversió al judaisme», condemna que permutà amb el pagament de 65.000 lliures mallorquines a la Corona. ESPANYOL, BENET. *La historia de Sancta Fide catholica de Benet Espanyol (1548): la primera història dels jueus de la Ciutat de Mallorca*. [S.l.: s.n.] [ca. 1980]. Separata de: *Fontes Rerum Balearium*, volum III (1979-80), p. 156.

⁸ El resultat d'aquestes qüestions va ser la concessió d'un privilegi (7 de juliol de 1323) pel qual la capella de Santa Fe es traslladà fora del call a canvi de 2.000 lliures per al fisc reial i d'altres 300 per a les obres de la Seu. VILLANUEVA, J. *Viage literario...*, op. cit., p. 300; PONS, Antoni. *Los judíos del reino...*, op. cit., p. 249, doc. 61.

⁹ DURLIAT, M. *L'art en el Regne de Mallorca*. Mallorca: Moll, 1964, p. 131, nota 40.

¹⁰ El document citat per VILLANUEVA, J. *Viage literario...*, op. cit., p. 102, i per PONS, A. «El reino privativo de Mallorca». A: MASCARÓ PASARIUS, Josep (coord.). *Historia de Mallorca*. Palma de Mallorca: Mascaró Pasarius, José, 1973, p. 206, l'hem localitzat a ARM, AH, LR 7, f. 1-1v.

¹¹ DOMENGE, J. *L'obra de la Seu...*, op. cit., p. 97, publica el text localitzat a ARM, Reial Patrimoni 26, f. 3.

que donar-li prestigi, recordaven la iniciativa d'una nissaga que pretenia esborrar de la memòria de tots.

L'aportació eclesiàstica

Acabada la intervenció de la monarquia a la Seu, la nova obra quedava sota la direcció del prelat i del capítol catedralici.

Si el 1330 les obres de pedra sufragades per la Corona s'havien acabat, l'estament eclesiàstic reemprengué la iniciativa. Així, el primer llibre de fàbrica i sagristia de la Seu començava el 1327, i era un llibre de comptes en què constaven les despeses eclesiàstiques tant en obres d'adequació com en despeses sumptuàries. S'hi posa de manifest el desig de l'estament eclesiàstic d'adequar la nova fàbrica al culte religiós. I en aquesta tasca s'invertiren grans sumes per comprar aixovar litúrgic, per construir unes capelles de fusta pintada, per construir un passatge de fusta pintada que anava del corredor dels ciris als orgues (1328), per canviar el cadirat de la Seu al cap nou o absis (1328), per substituir aquest primer per un altre de fusta procedent de Nàpols, modelat per Arnau de Camprodon i col·locat al mig de la Seu (1331-1337), i per construir un frontis amb voladís al pati davant el Palau Reial (1345).¹²

Però el primer llibre de fàbrica no aporta cap notícia que ens informi de les fonts de finançament de l'obra.

La carta governamental adreçada el 1309 als jurats de Menorca en què es permetia captar almoines a l'illa per a la Seu¹³ podria extrapolar-se a les altres viles mallorquines, però aquesta suposició no deixa de ser una simple conjectura.

Una vegada acabades les dificultats polítiques entre la Corona mallorquina i la Corona d'Aragó apareixen les primeres notícies que ens informen d'una actitud ferma del prelat Antoni de Collell per donar un impuls renovador a les obres de la Seu, i l'any 1351 es presenta crucial.

La primera és una carta del governador de Mallorca, adreçada als seus lloctinents de Menorca i Eivissa, en la qual els notificava l'arribada a les illes respectives del llec Pere Eiximeno amb la intenció de captar diners i crear una associació de caire religiós (confraria) per reemprendre les obres de la Seu, que estaven paralitzades feia uns vint anys. Era, sens dubte, el primer pas per crear la Confraria de Nostra Dona Santa Maria. Però aquesta missiva ens permet creure que una associació semblant ja s'havia creat a Mallorca, tant a Ciutat com a les viles de la part forana.

La segona, complementària de la primera, és la normativa dictada pel mateix prelat, per la qual manava a tots els eclesiàstics i persones llegendes que aconseguissin una nova prebenda o càrrec eclesiàstic que contribuïssin a finançar les obres amb l'aportació de l'anyada, és a dir, el guany d'un any, que podia ingressar-se en diferents partides i anys.

Així doncs, dividim les aportacions econòmiques a les obres de la Seu fetes per organismes eclesiàstics en dues: una, de caire particular, encapçalada pels bisbes i clergues, i una altra, de caràcter més general, protagonitzada pels integrants de la Confraria de Nostra Dona, en la qual queda reflectida la devoció dels pobles illencs.

¹² SASTRE MOLL, J. *El primer llibre de fàbrica i sagristia de la Seu de Mallorca (1327-1345)*. Mallorca: Cabildo de la Seo, 1994 (Palma: Gráf. Miramar), Col·l. La Seu, 2, p. 14-16.

¹³ CAMPANER, Á. *Cronicón Mayoricense...*, op. cit., p. 39.

La primera fou protagonitzada pels bisbes, els quals varen donar algunes quantitats, més grans o més reduïdes, per tirar endavant les obres. Són conegudes les 250 lliures aportades pel bisbe Guillem de Vilanova; les 100 lliures de Ramon de Corsaví,¹⁴ o les 200 lliures del bisbe Antoni de Galiana (1363-1375), de les quals 100 eren per col·locar «*la clau de la capela devant Sent Salvador*» (tercera capella lateral sud) i les altres 100 per col·locar «*la primera peya del pilar nou (segona columna) e la prometensa de l'Obra cahuta de l'asgléya*». Però la major aportació feta per un bisbe va ser la de Lluís de Prades i d'Arenós (1392-1424), que va bestreure del propi peculí la quantitat de 1.250 lliures, pagades entre 1406 i 1416 mitjançant la proferta.¹⁵ Comparant aquestes donacions es pot comprendre la imprecisió quan s'afirma tan categòricament: «És inútil cercar en aquestes obres l'heràldica de Lluís de Prades, senyal que no fou un bon patrocinador.»¹⁶ Però, a més, el bisbe Lluís de Prades va ser el principal promotor de la proferta, un sistema recaptador que obligava tots aquells qui s'hi adherien a pagar una elevada quantitat en el decurs de 10 anys, sistema que suposà al final dels dos decennis recaptadors un ingrés extraordinari superior a les 10.000 lliures.

Molts de benefactors seglars i eclesiàstics quedaren en l'anonimat a causa de la pèrdua de molts de llibres de l'obra, però és evident que la primera iniciativa d'emprendre la nova fàbrica de la Seu va sortir d'aquell reduït capítol que, el 1351, regia el bisbe Antoni de Collell.

L'aportació popular

L'aportació financera de la població illenca a les obres de la Seu consta de les contribucions fetes per les confraries creades tant a Ciutat com a les viles mallorquines i menorquines, i de les aportacions eivissenques.

Però si aquestes adquireixen un caire general, en les quals l'individu queda eclipsat per la massa popular, també hi va haver persones que assoliren un evident protagonisme. Aquest és el cas del teixidor Jaume de Riquer,¹⁷ que va fer una aportació de 500 lliures; un altre cas fou Nicolau de Coa, amb 1.000 lliures,¹⁸ o Pere Agulló, amb 300 lliures,¹⁹ entre d'altres.

L'aportació institucional

Algú podria pensar que les obres de la Seu, un edifici religiós, no interessaven les autoritats ciutadanes. Tan sols cal recordar que la construcció d'una catedral era un motiu de prestigi per a la ciutat i una manifestació del poder econòmic i social. Per tant, la Universitat

¹⁴ VILLANUEVA, J. *Viage literario...*, *op. cit.*, p. 177-8.

¹⁵ SASTRE MOLL, J. «La financiación de las obras...», *op. cit.*, p. 37-39.

¹⁶ DOMENGE I MESQUIDA, J. *L'Obra de la Seu...*, *op. cit.*, p. 96.

¹⁷ (1411) «Item a XVIII d'ebriil en Johan Riera notari per serque de una carte de la lexa que en Riquer feu a la Obra, de les D liures deu sous, la qual carte fo en Berenguer Estay notari, en l'any M CCC LXXX V a XVI d'egost 10 s.» ACM, Llibre de fàbrica 1717, f. 155.

¹⁸ ACM, Llibre de fàbrica 1717, f. 48.

¹⁹ ACM, Llibre de fàbrica 1717, f. 47; ACM. Llibre de fàbrica 1722, f. 56. La carta censal, la féu el notari Gabriel Massot (12-X-1409).

també hi aportà els diners, encara que en alguns moments no ens explicam d'on els bestreien, i més si coneixem les dificultats financeres per les quals passava la Universitat mallorquina al principi del segle XV.

Les dues contribucions municipals de les quals ens han arribat notícies són: la primera, de data incerta, d'una quantitat de 1.000 lliures, de la qual la Universitat pagava les darreres 50 lliures el 1373.²⁰ L'altra va ser també de 1.000 lliures, que foren promeses durant la proferta de 1406, promoguda per Lluís de Prades i de la qual la documentació ha guardat un testimoni suficient. Amb aquesta darrera aportació, la Universitat i el Gran i General Consell costejaven la construcció de la capella dels Àngels.

2. Organigrama directiu i financer

Després del que hem exposat, és evident que els lisbes va tenir un paper important en les finances. Fou el bisbe Antoni de Collell qui creà, amb el capítol catedralici, la Confraria de Nostra Dona Santa Maria i imposà l'anyada eclesiàstica el 1351. Al principi del segle XV fou el bisbe Lluís de Prades qui proclamà la proferta. És a dir, el prelat ens presenta com la jerarquia eclesiàstica crea les bases econòmiques sobre les quals es fonamentà tot l'organigrama recaptador de la Seu.

És evident que poques persones podien fer front a un cost tan elevat com la construcció de la Seu, però aquí l'actuació d'alguns prelats mallorquins és comparable a la dels grans arquitectes que, exposant a grans trets les traces d'actuació, s'emporten tota la glòria de l'obra. Relativitzar, doncs, el seu paper impulsor i considerar-lo secundari creim que és un desencert.

Devora l'entusiasme del prelat apareix el del capítol de canonges, els quals eren els encarregats de coordinar i crear el sistema de recaptació més adient per treure el major partit d'aquestes iniciatives. Per tant, els vicaris i els canonges assumiren càrregues administratives i de control financer, sobretot quan decidiren elegir un secretari, que la documentació anomena *sotsobrer*. Eren els dos canonges obrers, representants del capítol, els qui l'obligaven a registrar els ingressos i les despeses en els llibres d'obra, i els qui, al final de l'any comptable, revisaven puntualment totes les partides. És així com l'experiència en els afers comptables modificà i perfilà l'estructura dels llibres, que es mantingué, després d'aquesta etapa, durant molts d'anys.

En el decurs del temps, l'obra va crear un grup gestor que en alguns moments és anomenat fàbrica. Aquest grup, l'integraven dos canonges obrers, dos obrers llecs (sols presents quan la Universitat feia una aportació econòmica), un advocat i un notari, els mestres majors (picapedrer i fuster) i el sotsobrer de l'obra.

En un pla inferior, i sense cap mena de funció important ni decisòria en les obres, però sí integrats dins l'organigrama financer, la fàbrica disposava d'un quèstor i d'un prevere «*qui denuncia los perdons per les sgléyes*».

²⁰ (1373) «Disapte a XI de febrer rebí d'en Bertomeu Des Cors, depositari de la taula de la Universitat, sinquanta lliures, les quals me devia aver dades en la festa de Nadal pus prop passada. E són per la derera paga de l'any M CCC LXX quatre, contant a Nativitate. E devalen de les mil lliures que tota la terra dóna a l'Obra de madona Santa Maria, ab plen consell 50 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1704, f. 22v.

Els canonges obrers

És evident que un bisbe viatger i camarlenc del papa Benet XIII, resident a Avinyó, Barcelona, Saragossa..., no s'ocupà directament dels afers quotidians de la construcció de la Seu. Per a aquestes activitats disposà dels vicaris i dels canonges obrers, nomenats per a aquelles tasques. El càrrec de canonge obrer, segons es desprèn de la llista nominal, pareix que era de duració anual, circumstància que no suposava el canvi del prevere nomenat com a sotsobrer. Eren elegits durant la primera sessió capitular del començament de l'any (final de març).²¹ Sembla que no rebien cap mena de retribució pecuniària de la fàbrica, tan sols percebien dos cabrits per Pasqua i dos parells de capons per Nadal.

La seva actuació, encara que complexa, es deixa entreveure al llarg de tots els anys de la prelatura. En absència del bisbe, eren els encarregats de contractar els mestres,²² amb els quals visitaven les pedreres per inspeccionar i escollir el material adient;²³ contactaven amb els qui proveïen l'obra de materials procedents de les seves pedreres,²⁴ i fixaven, d'acord amb el capítol, el salari extraordinari que anualment rebien els mestres majors per dirigir l'obra.

De tots ells, cal destacar l'actuació entusiasta de Francesc Negrell, que en algunes ocasions va ser compensat econòmicament pel capítol «*pels molts afanys que avia fet per l'Obra*» sense tenir el càrrec de canonge obrer.

Però els canonges obrers també estaven facultats per fixar el salari del quèstor,²⁵ per determinar la venda del captiu de l'obra,²⁶ per manar al sotsobrer vendre la fusta inservible o el material romanent d'alguna obra, per vendre determinats béns per aconseguir diners,²⁷ i a la fi de l'any per examinar i cloure els comptes presentats pel sotsobrer en una sessió

²¹ (1404) «*In nomine Patris et Filii et Spiritus Santi. Amen; Ací comensen apar es mostren totes les rabudes fetes per mi, Guillem Seguí prevere, sots obrer de la obra de la Seu, segons pus largament apar a n'aquest libra present, lo qual comensa lo jorn de Madona Santa Maria de marts de l'any M CCCC e quatra, són obrers a n'aquest any los honrats mossèn Pere Rog e mossèn Guillem Palma.*» ACM, Llibre de fàbrica 1712, f. 1.

²² (1427) Llorenç Sarrallí contractà Antoni Costa durant tres anys, mitjançant contracte fet davant el notari Gabriel Marçal. ACM, Llibre de fàbrica 1723, f. 170.

²³ (1411) «*Item dissate a XXVI d'ebri anaren a Port Topí mossèn en Francesch Nagrel e en Pere Massot, en Noguera, n'Oliver e yo e d'altres per veura la padrera de pera fort, fassen de mació lo dit jorn, enfra tot, vint sous sis dines 1 ll. 6 d.*» ACM, Llibre de fàbrica 1717, f. 155. (1417) «*Item digous a XV de juliol, los honrats, so és miser Arnau des Mur e mossèn Francesch Negrel, en Huget, e dos mestres picaperes e yo anam a Portopí per veura alscons cornes de roque, per treure quercons per los pilas, per que fiu de mesió entra vi e pa e fruyta e dos mellons que comprí, tretza sous sis dines 13 s. 6 d.*» ACM, Llibre de fàbrica 1722, f. 179.

²⁴ (1417) El sotsobrer pagà el 7 de juliol, per manament del bisbe i del capítol, 15 lliures a Jordi Gener i Simó Alzamora, per treure 200 dotzenes de pedres de la pedrera de Portals, segons contracte fet en poder del notari Bernat Qiver (7 de juliol de 1417), amb un cost total de 150 lliures. ACM, Llibre de fàbrica 1722, f. 108v. (1417) El dia 10 d'abril P. Noguera es comprometé a dur dues barcasses de pedra des de cala Figuera a l'obra «*axí con fo avinensa feta enfre los honrats obres e lo dit Pere Noguera, axí con apar en poder del discret en Johan Riera notari.*» ACM, Llibre de fàbrica 1722, f. 108.

²⁵ ACM, Llibre de fàbrica 1711, f. 106v.

²⁶ (1409) «*A XXX de marts rebí del senyer en March de Manorcha vuyt florins per I sart apelat Nicholau lo qual fo vanut a III anys per los senyors mossèn Saulí e mossèn Guillem Palma sots obrer ab carta fete en poder del discret en Johan Riera notari, vuit florins e però a XVI de mag ne retituí la dite cantitat axí con apar en les dades comunes a CLIII cartes [tatxat].*» ACM, Llibre de fàbrica 1716, f. 2v.

²⁷ ACM, Llibre de fàbrica 1707, f. 3; Nicolau Cuc va vendre a Berenguer Roig, per manament de Guillem Valls i Bartomeu Manresa, canonges obrers, una tassa de plata, per 8 lliures, 14 sous i 9 diners.

extraordinària convocada a so de campana i celebrada dins la sagristia o a la casa capitular en presència del bisbe (o vicari) i de tot el capítol.

Aquesta reunió, i d'una manera més simple, té un precedent l'any 1389. En aquesta data, el canonge Jaume Ribes, cabiscol de Mallorca, anotà al final del llibre de fàbrica la conformitat amb els comptes i hi escrigué el nom. El 2 de gener de 1400 el sotsobrer Pere Romeu hagué de donar compte de la seva gestió de cinc anys anteriors (1392-1397)²⁸ al canonge Francesc Negrell, que actuava en nom del capítol. Però aquesta darrera anotació ens fa pensar si les obres es paralitzaren durant un llarg trienni (de 1397 a 1400), ja que el més normal hauria estat retre comptes també dels tres anys que manquen.

A partir de 1401, les sessions capitulars de revisió dels comptes del sotsobrer varen ser anuals, i se n'encarregà diligentment el canonge Francesc Negrell, un entusiasta de l'obra que en tot moment hi fou present.²⁹ En la revisió dels llibres de les rebudes i de les dades, el canonge secretari sumava les diferents partides, de manera que a la fi de cada capítol s'observen, amb diferent redacció, tipus de lletra i coloració de la tinta, les sumes parcials, i a la fi les sumes universals i altres anotacions del canonge. Una vegada acceptat i clos, el llibre es convertia en un document públic i de validesa davant notari.

Hem de constatar, també, que en cap moment hem detectat una intervenció directa dels canonges obrers en el procés constructiu de l'obra, que, com creim, devia estar en mans dels mestres.

Encarregats de contractar els mestres de la fàbrica (picapedrers, trencadors de pedra i fusters) en absència del bisbe i de contractar els proveïdors del material necessari per a l'obra, s'ha pretès que les funcions dels canonges obrers anaven més enllà de les tasques de control i que tenien un pes específic molt important en qüestions tècniques i arquitectòniques.

La documentació no ens informa d'aquestes activitats. Era difícil que les obres gòtiques del final del segle XIV i del principi del XV fossin dirigides de la mateixa manera com ho havien estat els monestirs romànics i les primeres catedrals gòtiques del final del segle XII i del principi del XIII, en què els abats i els bisbes gaudien d'un grau d'instrucció molt superior als mestres picapedrers de l'època.³⁰ Després de dues centúries, les circumstàncies havien canviat. Així doncs, creim que la direcció de les obres devia estar en mans de mestres de prestigi reconegut: Pere Morei, Guillem Sesoliveres, Pere de Santjoan, Pere Massot, Llorenç Tosquella, Guillem Sagrera..., tots ells amb uns coneixements tècnics i constructius molt superiors als de qualsevol canonge.³¹ Encara que això no exclou que la seva opinió, en matèria litúrgica, fos tinguda en compte pels mestres.

²⁸ ACM, Llibre de fàbrica 1710, f. 110v.

²⁹ L'any 1417 hi ha aquesta anotació: «Item metem dada quinze lliures les quals lo honorable Capítol a texades al honrat mossèn Francesch Negrel per los trebayls per ell sostinguts en los fets de l'Obra 15 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1722, f. 164.

³⁰ SIMPSON, Otto G. Von. *La catedral gòtica: los orígenes de la arquitectura gòtica y el concepto medieval del orden*. Madrid: Alianza, 1980, p. 113-115.

³¹ RUIZ DE LA ROSA, José Antonio. *Traza y simetría de la arquitectura: en la antigüedad y medioevo*. Sevilla: Servicio de Publicaciones de la Universidad, 1987, p. 263. L'autor, molt ben documentat, cita l'article VI dels estatuts del *Livre des Métiers* d'Étienne Boileau; tres documents vienesos de 1412, 1430 i 1435; les ordenances de York de 1352 i 1409; etc.

A més, al final del segle XIV i al principi del XV, els oficis menestrals ja s'havien organitzat en gremis, i un dels principals gremis de Ciutat era el dels picapedrers, sota l'advocació dels quatre sants coronats, que tenia l'altar i la capella a l'església de Santa Eulàlia. En la redacció dels primers capítols gremials, aquestes associacions varen mostrar ja el zel professional intentant, des del primer moment, vetar a Ciutat l'exercici de professionals externs i evitar l'intrusisme, concepte que no permet creure en una important participació tècnica a l'obra dels fabricuers llecs i eclesiàstics, així com una important participació d'estrangers.

De fet, quan els mestres picapedrers o el mateix mestre major de l'obra tenien dubtes en matèria constructiva o de projecte, veim com aquest es trasllada a la Ciutat Comtal per demanar consell a altres mestres picapedrers de reconegut prestigi. Així ho feren Pere de Santjoan (1397), per prosseguir els treballs del portal de la Mar, i Llorenç Tosquella (1417), per dissenyar unes traces a la Seu.

Així i tot, la documentació ens informa de la preocupació dels canonges obrers en la recerca de pedra adient per als pilars de la nau major, però quan es feren aquestes prospeccions a Portopí o al cap Blanc els canonges sempre hi anaren acompanyats de mestres picapedrers experts en aquesta tasca.

Els obrers llecs

La continuïtat de les obres depenia principalment dels ingressos que anualment es produïen —quantitats que s'invertien segons les iniciatives acordades pel prelat (o el seu vicari) i el capítol a les sessions capitulars— i de la decisió d'aquelles entitats públiques o de particulars que es comprometien a sufragar, a càrrec del seu erari, una determinada obra o capella.

Aquesta dualitat (eclesiàstica i laica) va fer que, en alguns moments, l'obra disposàs de dos canonges obrers i d'un o dos obrers llecs. Els primers, com a supervisors de les obres en general, havien de procurar que els mestres mantinguessin una estructura homogènia i d'acord amb l'antiga planificació de l'església; els obrers llecs, sense prendre decisions, s'havien d'ocupar de controlar els costos assignats a l'organisme que representaven.

Aquesta darrera gestió, feta per la Universitat, fa pensar si aquells també varen redactar petits llibres d'obra per justificar el seu control financer, anotacions que evidentment s'han perdut.

Molt poca informació s'extreu dels llibres d'obra en relació amb els obrers llecs. Segons J. Domenge, pareix que actuaven d'una forma paral·lela als obrers fabricuers, i hi eren presents quan la Universitat feia una aportació econòmica important. D'igual manera que els seus homònims, la seva funció devia ser estrictament administrativa i en cap moment per discutir qüestions tècniques amb els mestres.

De tota manera, hem d'assenyalar que tot el cost de les despeses fou pagat pel sotsobrer, el qual anotà anualment en el seu llibre (de rebudes) les quantitats prefixades per la institució. Per tant, no sabem quina funció específica tenien a l'obra.

L'advocat i el notari

A partir del final del segle XIV, i per fer front a determinats conflictes de caràcter jurídic, l'obra de la Seu necessità d'un advocat.

La majoria dels litigis que es detecten en els llibres d'obra solen ser per qüestions testamentàries i patrimonials, de manera que l'actuació de l'advocat queda implícita per la resolució final dels contenciosos, l'ingrés dels hereus i les quantitats assignades a la Seu. En altres casos, es detecta l'actuació de l'advocat en la defensa d'unes pedreres que, propietat de la fàbrica, havien estat explotades per persones alienes.

Una altra font de conflicte i en la qual actuà l'advocat es produí també a les pedreres. El pas del carro que traguava pedres de la pedrera al carregador de la mar causava danys a cultius i pastures, per la qual cosa el propietari demanava una compensació.

La presència del notari de l'obra tampoc no és difícil d'entreveure. El notari Joan Riera, que sembla que era un eclesiàstic, s'ocupava de registrar els contractes subscrits entre el bisbe i el capítol amb els picapedrers i altres mestres; extreia còpia de les deixes testamentàries o de les donacions fetes pels illencs en els protocols d'altres notaris i cercava els instruments públics i les escriptures que necessitava l'advocat per fonamentar una bona defensa en els plets i els litigis en els quals es veia involucrada l'obra.

Ambdós personatges no cobraren mai una remuneració en metàl·lic, tan sols eren compensats a les festes de Pasqua i de Nadal amb un cabrit i dos capons, i per la festivitat de Santa Maria de la Candela, en el mes de febrer, amb un ciri d'una lliura de pes.

Els mestres majors

És evident que les campanyes constructives estaven marcades per les resolucions capitulars, proclama que feien conjuntament el bisbe i el capítol en les actes. Però des de la intenció formulada per aquells a l'inici i a l'acabament de les obres s'obria un llarg camí ple de dificultats financeres i tècniques imprevisibles. Per tant, després de les decisions preses a les sessions capitulars, era convenient consultar l'opinió dels tècnics.

Així doncs, en l'organisme directiu de les obres, era necessària la presència dels mestres majors, generalment dos: el mestre picapedrer i el mestre fuster.

Aquí i ara no podem dir si el segon estava supeditat al primer. Pareix que un era independent de l'altre, però és evident que hi havia una avinentesa total. L'única diferència era el salari. A més dels donatius que se solien fer per les festivitats de Pasqua, Nadal i la Candela, l'assignació retributiva, com a salari extraordinari per direcció de l'obra, era de 20 i 15 lliures, respectivament. Això fa pensar si el mestre picapedrer era de més rang que el mestre fuster.

Ambdós eren mestres de reconegut prestigi, contractats durant un temps prefixat o per dur a terme una obra concreta, acabada la qual eren acomiadats o contractats per a una altra tasca. D'altres, com Guillem Sesoliveres, després de més de 10 anys a peu d'obra, sembla que moriren i eren mestres majors de la fàbrica.

El nomenament de mestre major de la Seu revestia, entre els mestres de l'ofici, una categoria social i professional que avui és difícil de calibrar. Però hi ha unes reflexions per fer sobre aquesta qüestió:

- Al final del segle XIV i al principi del segle XV el treball era un bé escàs.
- Ser mestre major d'una obra de les característiques de la Seu implicava el treball assegurat per a tots els qui formaven part de la companyia del mestre (fadrins, macips i esclaus), els salaris dels quals redundaven en benefici d'aquell.

— El millor salari el cobrava el mestre major. Però, a més, rebia els presents que l'obra acostumava a fer per les festivitats religioses i la quantitat prefixada per la direcció de l'obra.

Totes aquestes prebendes devien ser desitjades per molts i assolides per uns pocs.

Encara que el paper del mestre major en l'obra, des del punt de vista finance, sembla poc important, podia influir sobre els canonges i el sotsobrer per decidir a quines persones s'havien de comprar els materials adients per a una determinada tasca. En altres moments intervenien en les compres i avalaven els pagaments fets pel sotsobrer.

També devia deixar sentir la veu en el moment de contractar algun mestre per realitzar un determinat treball. Fins i tot hem de creure que el mestre i els canonges practicaven un cert nepotisme a l'hora de contractar les persones. Però la majoria de totes aquestes qüestions s'intueixen, ja que en l'actualitat desconeixem els lligams familiars i d'amistat que unien els personatges que intervingueren en la fàbrica.

El sotsobrer

El sotsobrer era un càrrec de rang inferior. Nomenat el 25 de març pel bisbe i el capítol, estava supeditat als dos canonges obrers.

Generalment, el càrrec tenia una durada prolongada. Alguns finiren i eren sotsobrers, però d'altres, segurament a causa de la mala gestió administrativa, varen ser substituïts i apartats de l'obra.

Els llibres d'obra fan la impressió que en ells s'hi concentrava tota la maquinària administrativa de la fàbrica, però no és així, ja que recollien simplement les anotacions del tresorer de la fàbrica. Per aquesta raó confeccionava anualment els llibres d'obra, és a dir, el llibre en què es registraven els rebuts (ingressos) i les dades (despeses) que hi havia durant tot l'any administratiu (del 25 de març al 25 de març de l'any següent), però els comptes eren revisats meticulosament pels canonges.

De fet, alguns llibres presenten retxes molt eloqüents. La suma de la pàgina, escrita pel sotsobrer amb una tinta més ferruginosa, és retxada i rectificada per una altra de més clara, que coincideix amb les anotacions finals escrites pel canonge revisor. En altres llibres, es conserven papers amb les sumes dels diferents apartats, prova inequívoca d'un control minuciós de la cúpula dirigent.

Per tant, el sotsobrer era un càrrec purament administratiu (a vegades era nomenat procurador de l'obra), que no va prendre mai decisions sobre la traça de l'obra ni sobre l'estructura pètria. Però és evident que estava al corrent dels principals problemes i qüestions de la fàbrica i, per la quantitat de diners que manejava, devia tractar-se d'una persona de sobrada confiança i de provada responsabilitat.

Totes les persones que varen actuar de sotsobrer varen rebre la remuneració de 25 lliures anuals, més un cabrit per la festa de Pasqua i un parell de capons per Nadal, salari que manifesta una baixa categoria professional.

Però, a més de les tasques administratives, el sotsobrer també assumia petites iniciatives que l'inclouien dins l'organigrama dirigent, ja que contractava la mà d'obra no especialitzada (bastaixos, manobres, traginers...), proveïa l'obra del material adient i necessari

d'una manera puntual (guix, trespol, petits treballs dels ferrers) i s'encarregava de donar a fer petits treballs, però sempre amb el vistiplau dels canonges obrers.

En altres ocasions substituïa el qüestor i recorria algunes viles per recollir les captes fetes pels baciners. Durant els anys de la prelatura de Lluís de Prades i d'Arenós hi hagué els sotsobrers següents:

–	1389	Guillem Fàbrega
1390	1391	Pere Borrell (va morir el 18 de juliol de 1391)
1391	1392	Nicolau Cuc
1393	1400	Pere Romeu
1401	1409	Guillem Seguí
1411	–	Guillem Girona (tenia el càrrec de baciner de la Seu des de 1389)
1417	1418	Pere Bertran
abans de 1422		Jaume Desgrau
1422	1423	Nadal Crespí
1427	1428	Joan Bru
–	1429	Rovira (mort al final del mes de novembre de 1429)
1429	1430	Ramon Sacoma

Fora de l'organigrama dirigent, però íntimament lligat amb el tema financer, la fàbrica disposava del qüestor i del «*qui llig los perdons per l'esgléyes*».

El qüestor

Sembla que en un principi el qüestor era una persona laica encarregada de recollir les almoines de les parròquies foranes, captades pels baciners de la Confraria de la Seu, i de l'illa de Menorca.

El recorregut i les sortides de Ciutat estaven determinats pel cicle natural de les collites dels productes agraris: els mesos d'abril i de maig era el temps més adequat per recollir els formatges (tant del pla de Mallorca com de Menorca), els mesos de setembre i octubre el qüestor recollia el quint del blat, els mesos de novembre i desembre captava l'oli, i els mesos de febrer i març (quaresma) el qüestor ajudava el baciner de la Seu en la capta de l'almoïna als ciutadans.

El primer qüestor que coneixem era un tal Francesc Esteper, que el mes d'abril de 1368, abans de passar a Menorca, reclamava al sotsobrer que li avançàs una quantitat per fer el viatge, «*ja que no avia de diners ni mala ab que'ych partís*». Però el 1373 ja ho era Pere Martí, que en altres moments és anomenat Martí *Rancallós* (coix), que captava per les poblacions de la marina, mentre que Berenguer Colomer ho feia per les viles del Raiguer.

Encara que un qüestor s'emportàs «*bonetes de palma e dos covens*» per transportar els formatges, era impossible transportar-los tots a Ciutat amb l'ase i en un sol viatge, de manera que la resta arribava a Ciutat a través de traginers.

De la mateixa manera passava amb el blat. El quèstor, proveït de sàrries, recollia diferents partides de blat de les poblacions del Pla, però la majoria del blat arribava a Ciutat mitjançant traginers o en barca (de les poblacions d'Artà, Felanitx i Manacor).

Per captar l'oli, el quèstor sortia proveït d'odres i es dirigia a Andratx, i passava per Calvià, Banyalbufar, Puigpunyent i Esporles, des d'on retornava a Ciutat. En una altra sortida acaptava l'oli de Selva, Robines, Campanet, Alaró i Santa Maria del Camí. L'oli de Sóller arribava a Ciutat mitjançant traginers.

Aprofitant les sortides del quèstor, el sotsobrer feia arribar l'agraïment de la fàbrica als baciners forans, de manera que aquell era el portador dels papers de salsa que el sotsobrer comprava a un especier per donar-los als baciners.

Durant els dies de la quaresma, el quèstor acompanyava el baciner de la Seu precedit de dos nins llogats,³² un per portar un llibre i l'altre una campaneta, els quals recorrien els carrers de Ciutat demanant l'almoina als vianants.

El mes d'abril i de maig el quèstor anava al port d'Alcúdia, des d'on passava a Menorca. Una vegada a l'illa, recorria les poblacions de Ciutadella a Maó i captava els formatges i les almoines, i després de 20 o 30 dies retornava desfent el camí d'anada.

Per totes aquestes tasques, el quèstor rebia anualment 30 lliures, quantitat que minvava considerablement els ingressos captats, sobretot si després de la seva gestió la fàbrica havia de pagar els traginers.

El quèstor també era obsequiat per l'obra amb un cabrit per Pasqua, un parell de gallines per Nadal i un ciri per la festa de santa Maria Candelera el mes de febrer.

Però la figura del quèstor itinerant, que reiteradament sortia de Ciutat, desaparegué el 1400. A partir d'aquesta data les quantitats i els productes en espècia eren ingressats directament pels baciners forans, de manera que la utilització de traginers fou molt més freqüent. Així, les tasques del prevere quèstor Arnau Gonella varen ser més poques, tant que el seu salari es va reduir i va ser fixat pels canonges obrers segons les actuacions que duia a terme.³³

Els desplaçaments a Menorca també es restringiren, ja que a partir de 1404 la fàbrica disposava d'un procurador (Antoni Pastor, prevere) a Ciutadella que feia arribar els diners i els formatges de les poblacions menorquines. S'observa, també, que el sotsobrer desenvolupà en alguns moments, les funcions de quèstor i sortí de Ciutat per acaptar els donatius.³⁴

És evident que totes aquestes mesures, preses per lògiques raons d'estalvi, varen contribuir a alleugerir els costos de la captació, segurament per la minva progressiva dels

³² (1373) «Dimecres a XV de febrer dia de la Cenra e primer dia de la Corema comensaren d'anar per la Ciutat en P. Vidal prevere ab lo questor, en P. Martí, e ab II infants loguats per portar los libres e per tocar l'asquela, posaren aquest dia 1 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1704, f. 52.

³³ (1401) *Item paguí a mossèn Gonela sis lliures per raó de son salari les quals li foren indicades per los honrats senyors de obres, pro rata temps e per la anade de Menorca, ani albarà 6 ll.* ACM Llibre de fàbrica 1711 f. 106 v.

³⁴ (1417) «*Item loguí una bèstia per anar defora per aplegar los besins; estiguí sinch jorns, quostà la dita bèstia a raó de quatre sous lo jorn, vint sous 1 ll. Item fiu de mesió entre yo e le bèstia, deset sous 17 s. Item après que yo fuy vengut, hi tremís un hom per serquar les perròquies que yo avia lexades, e estech se quatre jorns per que feu de mesió entre le bèstia e le mesió e pagà que li doní, quoranta sous 2 ll.*» ACM, Llibre de fàbrica 1722, f. 184.

ingressos de la Confraria. Però també és cert que en alguns casos, com a Menorca, l'absència del quèstor mallorquí va fer minvar les almoines.

El prevere que llegia els sants perdons per les parròquies

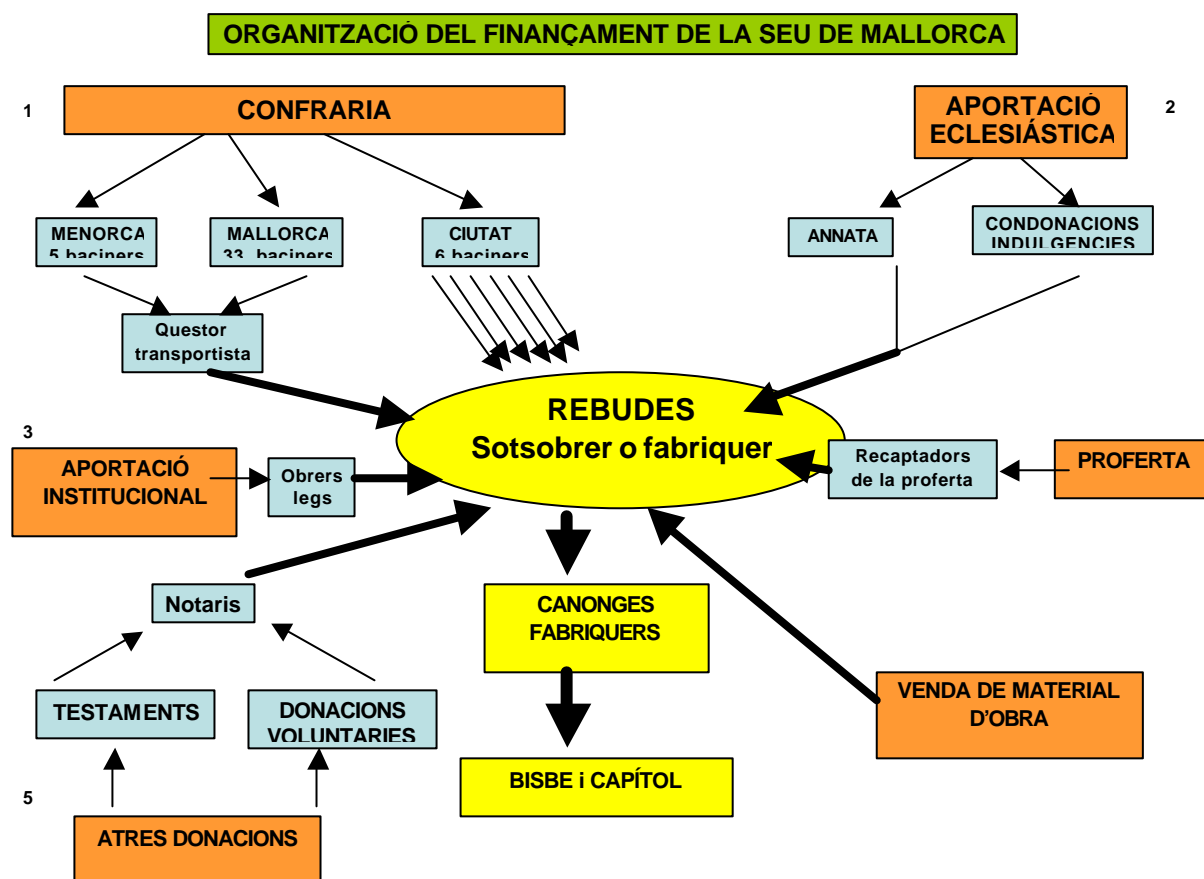
En algunes sessions capitulars celebrades per elegir els dos canonges obrers també s'elegia i nomenava un prevere encarregat d'avivar la fe dels feligresos i de recordar a la gent de Ciutat, en el temps de quaresma, els perdons i les indulgències concedides a aquells qui donaven almoina a la fàbrica de la Seu.

El primer que coneixem, i que fou elegit juntament amb el sotsobrer Pere Borrell, és Bartomeu Sauleda (1368), que substituïa Pere Santor. Pareix que Bartomeu Sauleda va compartir, en alguns moments, el càrrec de sotsobrer amb Pere Borrell. De fet, aquell any va vendre un segell d'argent que qualcú havia donat a la fàbrica, tasca pròpia del sotsobrer.

Per aquestes i altres funcions, fa la impressió que aquest prevere sempre és anomenat com «*aquel qui lig los perdons a la Corema*» i que era un segon baciner. Per exercir aquesta funció, el prevere rebia un cabrit per Pasqua i un parell de gallines per la festa de Nadal, sense que coneguem cap altra aportació pecuniària.

A més dels ja esmentats, la documentació cita: Nicolau Cuc (1389-91), Tomàs Bisbal (1404), Guillem Ballester (1411), Bernat Valls (1417) i Francesc Servià (1422-1427).

Per facilitar la tasca d'aquest segon baciner, l'obra pagà la despesa de la compra de pergamins i la retolació, amb màximes i precés, que es col·locaven a les portes de les esglésies ciutadanes i foranes, i que recordaven als feligresos les indulgències i els sants perdons atorgats a tots aquells que feien almoines a les obres de la Seu.

3. Les entitats financeres

Després d'una meticulosa anàlisi dels ingressos anuals rebuts pel sotsobrer per finançar la Seu mallorquina, ens atrevim a diferenciar-los en quatre blocs, tres de caràcter general i un d'extraordinari. Els de caràcter general foren: les rebudes de la Confraria de Nostra Dona Santa Maria, l'aportació eclesiàstica i la venda de material d'obra i del treball dels esclaus. Els ingressos provinents de la proferta promulgada pel bisbe, que durà des del 1406 fins al 1422, s'han de considerar com a extraordinaris.

La Confraria de Nostra Dona

Possiblement, creada cap al 1351 pel bisbe Antoni de Collell, la Confraria de Nostra Dona era present a les principals poblacions de l'arxipèlag al final del segle XIV.

A la Ciutat de Mallorca hi havia set baciners: el de la Seu i sis a les parròquies ciutadanes (un a Santa Eulàlia, a Sant Jaume, a Sant Miquel i a Sant Nicolau, i dos al barri de Santa Creu). A la part forana, la Confraria tenia un nombre no determinat de baciners, segurament un a cada una de les 33 viles foranes, més altres persones que s'encarregaven de recollir el blat, l'oli i altres productes.

A Menorca, al principi dels anys noranta, la Confraria de Nostra Dona disposava ja de cinc baciners menorquins: un a Ciutadella i els altres a Maó, Alaior, es Mercadal i Ferreries.

A l'illa d'Eivissa pareix que esporàdicament el prevere de Santa Maria o algun notari enviava els diners procedents de les deixes testamentàries fetes pels eivissencs, però a l'illa sembla que no hi havia baciner.

-El baciner de la Seu

El sotsobrer ingressava setmanalment els donatius acaptats pel baciner de la Seu procedents del bací i de la taula de la Confraria situada dins l'església, donatius que es feien durant les misses dites pels confreres.

El primer baciner que coneixem fou Guillem Girona, el qual es troba documentat fins al 1409, data en què començà a exercir el càrrec de sotsobrer. En lloc seu fou elegit Antoni Pasqual. Altres baciners de la Seu foren Jaume Bagur (1411), Joan Anget (1417), Joan Figuera (1422), Pere Descós (1426), Jaume Botí (1427) i Antoni Tallada (1430).

L'ingrés anual de la taula de la Confraria oscil·lava entre les 100 i les 140 lliures. Les setmanes amb més aportació eren aquelles en què se celebraven les festes de Nadal, Pasqua i Tots Sants.

En aquesta darrera festivitat (*Omnia Sanctorum* [sic]) el baciner anotà la venda del pa captat dins la Seu i que oferien els hereus dels difunts soterrats dins l'església.³⁵ La recollida d'aquell pa, que oscil·là entre les 4 i 9 arroves, es venia després a 2 sous i 6 diners o a 3 sous l'arrova, ingrés que feia augmentar considerablement l'aportació setmanal.

Com hem dit abans, durant els dies de la quaresma, el baciner i el quèstor, acompanyats de dos nins, un dels quals portava una campaneta i l'altre el llibre en què s'anotaven les almoines, recorrien els carrers de la ciutat i arribaven fins al port demanant caritat.³⁶

És curiós observar com en alguns llibres el sotsobrer anotà dia rere dia l'ingrés acaptat per aquesta petita comitiva i en alguns casos ens indica la causa per la qual no hi hagué cap ingrés («con molt plogué»).

Després dels 40 o 45 dies de captació, el sotsobrer pagava 5 lliures al baciner de la Seu pel seu treball; al quèstor o segon baciner acompanyant (a vegades era el prevere «qui llig los perdons per les esgléyas»), altres tres lliures; als dos fadrins, 2 florins i dos parells de sabates a cadascun, i diàriament havia de pagar-los la manutenció. Totes aquestes despeses sumaven entre 13 i 18 lliures.

Així doncs, comparant els ingressos obtinguts per la Confraria durant la quaresma amb els costos derivats, la quantitat neta obtinguda era més aviat mínima. Poques vegades superà les 6 lliures. També hem observat que el càrrec de baciner de la Seu era una plataforma per accedir a càrrecs administratius de més categoria. Així, alguns baciners de la Seu, després

³⁵ LLOMPART, G. *Pan sobre la tumba. Una nota de folklore funerario mallorquí*. Madrid: [s.n.] (Impr. Viuda de C. Bermejo), 1965, separata de: *Revista de dialectología y tradiciones populares*, p. 165-271.

³⁶ «Dimecres a XV de febrer, dia de la Cenra e primer dia de la Corema, comensaren d'anar per la Ciutat en P. Vidal prevere ab lo quèstor, en Pere Martí, e ab II infants loguats per portar los libres e per tocar l'asquila, posaren aquest dia 1 ll.» ACM, *Llibre de fàbrica* 1704, f. 52.

d'uns anys de gestió, ocuparen el càrrec de sotsobrer de la fàbrica o de regent de la sagristia de la Seu.³⁷

Annualment, la fàbrica obsequiava l'actuació del baciner amb un cabrit per Pasqua i un parell de capons per Nadal.

-Els baciners ciutadans

Els altres baciners de les parròquies (Santa Eulàlia, Sant Miquel, Sant Jaume, Sant Nicolau, Santa Creu i el pont de la Palanca) feien les aportacions al final de l'any (mes de març), moment que el sotsobrer aprofitava per convidar-los a un refresc o a confits.³⁸

De tots ells, el que feia una aportació més gran era el de Santa Eulàlia, generalment nomenat entre un dels mestres del gremi de picapedrers, molt compromès amb la bona marxa de les obres. El sotsobrer, per manament dels canonges, obsequiava els baciners ciutadans amb un cabrit per Pasqua i un parell de capons o gallines per Nadal, segons les seves aportacions.

Durant aquests quaranta anys foren baciners:

— De Santa Eulàlia: Bartomeu Torres (1389-1393); Pere de Santjoan (1397), que fou substituït per Joan Carbó; Bernat Sisquer (1401-11); Simó Pou (1417-26); en Rovira (1427) i Antoni Vallmajor, sastre (1430),

— De Sant Miquel: Bernat Nadal (1389); Guillem Nadal, picapedrer (1391-1392); Arnau Mariner, teixidor (1392-1411); Guillem Joan, paraire (1417-1422), i Joan Oller (1426-1430).

— De Sant Jaume: Francesc de la Santina (1389-1401) i Jaume Guadaleda, teixidor (1404-1430).

— De Sant Nicolau: Bartomeu Morei, ferrer (1389-1401); Gabriel Vallet (1404); Bartomeu Morei (1405-17); Berenguer Riudemeià (1422); Antoni Garau (1426-27) i Pere Torrent (1430).

— De Santa Creu (de la part del pont dels Sastres): Jaume Saget (1389-1401), Joan Vivó (1404-17), Joan Eslésies (1422-27) i Gil Ferrandis (1430).

— De Santa Creu (de la part del pont de la Palanca): Nicolau Torrella, teixidor (1389-1409); Pere Pagà (1411-17); Joan Fabre (1422-27) i Joan Fàbregues (1430).

-Els baciners de la part forana

La Confraria de Nostra Dona era present a moltes parròquies foranes, on la majoria dels baciners eren preveres o notaris.

L'aportació forana mallorquina, encara que no tan important com la de Ciutat, ens demostra el grau de devoció mariana que tenia la gent rural. Uns 33 baciners captaven entre

³⁷ L'any 1417 Antoni Pasqual, baciner durant 1409, va accedir a regir la sagristia. El 1422, el baciner Nadal Crespí va accedir a sotsobrer de la fàbrica.

³⁸ (1392) Mes de març: «Item paguí per vy e confit lo dit jorn que doní alguns, a tots los bessiners de la Ciutat con possaren los bassins, sagon apart en libre de rabude 2 sous.» ACM, Llibre de fàbrica 1707, f. 21 (segona numeració). (1412) «Item met en dada tres sous con covidi mossèn Guillem Jarona, baciner de la Seu, lo jorn del Divenres Sant, axí con és acostumat 3 s.» ACM, Llibre de fàbrica 1712, f. 136v.

els confreres les almoines per a l'obra. Però, a més, n'hi havia que captaven blat, formatges, figues i ous a les poblacions del Pla i del Raiguer, mentre que d'altres, a la muntanya, captaven l'oli. Una vegada obtinguts tots aquests productes, els enviaven a Ciutat mitjançant el quèstor o els traginers, on posteriorment els venien a la Quartera.

L'ingrés que s'obtenia de tots aquest productes no era net. El sotsobrer va haver de bestreure diners per comprar bonetes i sàries per transportar el blat, orons per emmagatzemar-lo i odres per a l'oli; va haver de pagar el quèstor i la bèstia en què cavalcava; va haver de pagar els traginers que feien arribar els productes a la ciutat, i el barquer que transportava el blat o aquelles persones que el porgaven.³⁹

A causa dels costos del transport, s'observa que en determinats moments es decidia vendre els productes a la localitat mateixa on s'aplegaven, però a un preu inferior al vigent a Ciutat.

Anualment el sotsobrer contactava amb un especier ciutadà que confeccionava papers de salsa, que el quèstor mateix distribuïa als baciners de les poblacions aprofitant les sortides per captar. Però no tots els papers de salsa eren del mateix valor. Els baciners que acostumaven a fer més ingressos rebien un paper de salsa d'un valor més alt. La població amb una confraria més activa i que més contribuïa a la fàbrica va ser la de Pollença, i per aquesta raó anualment el sotsobrer enviava a través del quèstor ciris de cera blanca i papers de salsa d'un cost elevat.

Per la seva constant aportació, el 1422 el sotsobrer va enviar a la confraria de Sóller un llibre amb cobertes de pergamí.⁴⁰ Altres vegades, en prova de gratitud, va enviar un bací a altres confraries: el 1391, al baciner d'Esporles; el 1404, a Robines, sa Pobla i Montuïri. Una despesa important va ser la de l'any 1411, quan envià un bací d'argent a la confraria de Selva valorat en 5 lliures i 13 sous,⁴¹ quantitat que suposava la captació anual de la parròquia.

Amb tot, la Confraria mallorquina ingressava anualment de la part forana entre 150 i 350 lliures i era un dels principals òrgans de finançament de la Seu, i de totes les poblacions, la vila de Pollença era la que més captava.

-Els baciners de Menorca, d'Eivissa i d'altres llocs

La Confraria de Nostra Dona havia traspassat els límits geogràfics de l'illa major. A Menorca, des de les primeres dates que coneixem (1368), la Confraria comptava amb 5 baciners. Per aquesta raó, el mes d'abril o de maig el quèstor de la fàbrica cavalcava de Ciutat a Alcúdia, on s'embarcava en direcció a Ciutadella. Des d'aquella població recorria l'illa captant els donatius aplegats pels baciners de les poblacions menorquines i recollint els formatges. Una vegada reunits tots els oferiments i els formatges a Ciutadella, Arnau Gonella s'embarcava en direcció a Alcúdia i desfeia així el camí d'anada.

³⁹ El 1405 el sotsobrer va obrir un nou capítol amb aquesta titulació: *Dades per la Confraria salsa e port de forment, formatges e altres qualsevos macions qui's pertanguen a la Canfrarie*. ACM, Llibre de fàbrica 1716, f. 132-133. En aquest apartat es registren els costos del transport de formatges, blat, salses donades als baciners, pagues als quèstors de la quaresma, etc.

⁴⁰ (1422) «Item dijous a XXV de febrer paguí en Grua per un libre que feu, de mitge mà de paper, per los confreres de Sóler, dos sous 2 s.» ACM, Llibre de fàbrica 1724, f. 80v.

⁴¹ (1411) «Item a X de mag costà I bací d'argent per la parròquia de Seva, sent tres sous, qui pesà sinch onses sis milarés, a raó de denou sous la onza 5 ll. 13 s.» ACM, Llibre de fàbrica 1717, f. 156.

Amb el temps s'observà que l'anada del quèstor a Menorca era una despesa important que feia minvar considerablement el guany obtingut a l'illa. Per aquesta raó, devers el 1401 es va nomenar un procurador a Menorca, resident a Ciutadella (Antoni Pastor), que s'encarregava de recollir els diners i els formatges de les altres poblacions i d'enviar-los a Ciutat aprofitant l'anada i la vinguda dels mercaders que traficaven a les dues illes.⁴² El 1417 el procurador menorquí era l'especier Antoni Mateu.

Per recompensar els esforços del baciners menorquins, el sotsobrer n'agraïa el treball enviant-los papers de salsa, però a poc a poc l'aportació menorquina va minvar, segurament a causa de la construcció de l'església de Santa Maria a Ciutadella i d'altres edificacions religioses arreu de l'illa.

Durant el segle XIV i el primer quart del segle XV no podem assegurar si la Confraria de Nostra Dona tenia baciner a la ciutat d'Eivissa, però sí que hi havia algú que recordava a la gent eivissenca la conveniència de fer almoïna o de tenir present l'obra a l'hora de redactar les deixes pies testamentàries.⁴³ D'aquest manera, també varen arribar, encara que esporàdicament, diners procedents d'Eivissa a les mans del sotsobrer.

La recaptació feta per algú a la ciutat de Fes (el Marroc)⁴⁴ o al port de la ciutat de Barcelona⁴⁵ entre els mercaders allí reunits i l'ingrés posterior a la fàbrica no deixa de ser un fet tan insòlit com extraordinari.

-Les deixes testamentàries

Una altra aportació que feia la Confraria, però aquesta de caràcter general, procedia de les deixes testamentàries estipulades pels confreres o les persones devotes en els testaments, quantitats que el notari de l'obra recollia i s'ingressaven al sotsobrer.

En aquestes donacions testamentàries, els feligresos, a més de diners, donaven joies, immobles i censals, que posteriorment es venien. Però, mentre que els censals i els immobles quedaven en possessió de la Seu, el sotsobrer registrava ds ingressos dels censals que rebia o les despeses que pagava per les càrregues que comportaven.

D'altra banda, l'obra també va haver d'afrontar litigis amb els hereus o amb persones que reclamaven un dret sobre l'herència. Així doncs, no és estrany que al final del segle XIV la Seu disposàs d'un advocat i d'un notari que procuraven defensar judicialment la fàbrica de qualsevol petició.

Ara bé, en l'actualitat no podem precisar si la decisió testamentària de donar alguna quantitat a les obres de la Seu era per pròpia voluntat o induïda pel notari.

Comptabilitzant les deixes fetes en diners pels feligresos durant el segle XIV, els resultats són els següents: De les 415 primeres donacions testamentàries fetes, més del 85% estan compreses entre els 5 i els 40 sous, és a dir, són donacions fetes per una població amb

⁴² (1405) «Item costaren de nòlit sent noranta pessas de fformatges de la illa de Manorcha, sinch sous. Item del moll fins a caza, sis dines. Suma tot sinch sous sis dines 5 s. 6 d.» ACM, Llibre de fàbrica 1713, f. 106.

⁴³ El 6 de juliol de 1397, el prevere Francesc Colomar, oficial d'Eivissa, envià a través de Pere Mas 20 lliures d'aquelles 50 lliures que Francesc Grells havia donat a les obres de la Seu. ACM Llibres de fàbrica 1710, f. 30v.

⁴⁴ ACM, Llibre de fàbrica 1710, f. 41.

⁴⁵ (1393) «Item a XIII del mes (octubre) rabí d'en Corts, patró de rampí, los quals havien acaptats en lo seu rampí que vanien de Barcelona, sinch sous e tres dines 5 s. 3 d.» ACM, Llibre de fàbrica 1709, f. 52.

un poder adquisitiu baix; en canvi, el nombre de persones que féu una aportació superior a 5 lliures (quantitats reservades per a gent amb una posició econòmica alta) representa un 10%.

Els ingressos anuals obtinguts de les deixes testamentàries són difícilment quantificables en els primers anys. A partir de l'any 1401 el sotsobrer ja assignà un apartat específic per a aquest tipus d'ingrés. Així doncs, anualment s'ingressaven entre 35 i 60 lliures. Els anys 1404 i 1411 se superaren aquestes quantitats, i s'aportaren 78 i 94 lliures, respectivament. L'any més feble va ser el 1430, quan el sotsobrer anotà 13 lliures en l'apartat de rebudes de testament, però cal dir que aquestes foren recaptades durant els 6 mesos comptables.

Resulta curiós observar com dels 415 primers testaments, 163 corresponen a homes (46,3%), mentre que els altres 189 (53,7%) són deixes fetes per dones.

Cal ressenyar la donació testamentària de 10 reials d'or (10 lliures) feta per Jaume Mates, mestre major de l'obra, i donada a la Seu pel seu marmessor Guillem Sesoliveres el 16 de gener de 1389, segons el document fet pel notari Jordi Nadal.⁴⁶ Una altra, no menys interessant, va ser la donació de Suau, viuda de Bernat Vallès. Ella, en el testament, va nomenar hereu el seu nebot Nicolau de Quadres amb la condició que, si moria sense descendència, de la seva herència es farien tres parts iguals: una per a l'obra de Santa Maria de la Seu, la segona per a Santa Maria del Carmel i la tercera s'havia repartir entre captius per redimir i a donzelles del seu llinatge per maridar.⁴⁷ El terç que correspongué a la Seu (1397) va suposar un ingrés de 70 lliures.

En els trenta anys del segle XV la tònica fou la mateixa. Cal assenyalar la donació testamentària feta pel mestre major Guillem Sesoliveres, mort el 1398 i donada a la Seu pel seu marmessor, el teixidor Antoni Alós.⁴⁸ Durant l'any 1430, la deixa testamentària més important, la va fer Felipa, una viuda que devia ser molt coneguda pels canonges de la Seu. Tot fa pensar que els seus béns es vengueren a l'encant públic i suposaren un ingrés de 164 lliures i 10 sous.

-Els béns immobles cedits a la Seu

La cessió a la Seu de béns immobles per via testamentària va suposar uns ingressos i uns costos difícilment quantificables.

La primera notícia que en tenim correspon a l'any 1389, quan el sotsobrer anotà en el llibre de fàbrica l'ingrés d'1 lliura i 10 sous com a part residual de la venda de l'alberg d'en Bataller, venut feia uns quants anys. Però després els immobles cedits a la Seu varen ser arrendats a preveres per una mòdica quantitat. Així, el 1404, després de l'òbit del prevere Berenguer Pere, les cases on habitava varen ser llogades novament a mossèn Jordà, el qual pagà 30 sous d'entrada i 3 lliures anuals de lloguer. L'any següent, l'alberg de mossèn Berenguer Isern era novament llogat a mossèn Montcada amb les mateixes condicions.

Amb una documentació tan fragmentària, és molt difícil saber quins foren els béns immobiliaris que va rebre la Seu en el decurs dels quaranta anys. A més, tampoc no sabem si les quantitats que va rebre eren fruit d'un lloguer, d'un cens sobre l'immoble, d'un censal o

⁴⁶ ACM, Llibre de fàbrica 1705, f. 10.

⁴⁷ ACM, Llibre de fàbrica 1710, f. 42.

⁴⁸ ACM, Llibre de fàbrica 1711, f. 39v.

d'un aniversari estipulat pel propietari en el testament. Els rastres deixats en la documentació són els que s'indiquen a continuació.

El 1397 el picapedrer Vernet pagava anualment un cens de 2 lliures per l'hort que tenia al camí de Sóller. El 1401, Antoni Mercer pagava un cens de 4 lliures a la Seu, quantitat que abans cobrava Guillem Sesoliveres, però que ara pagava a la Seu, la qual el mestre picapedrer havia nomenat hereva. El 1409, Gabriel Amic d'Inca pagava un censal de 3 quaters de blat, quantitat que encara satisfia el 1417.

Però els censals més quantiosos van ser els pagats per Ferrer Comelles, procurador de la Universitat de Mallorca, quan els hereus de Pere Agulló⁴⁹ i els hereus de Nicolau Coa varen assignar un censal de 16 lliures i 55 lliures i 10 sous i 8 diners, respectivament, per pagar les 300 lliures i 1.000 lliures que havien promès a la fàbrica.

Tot fa pensar que durant uns quants anys, per raons administratives i per manca de recursos econòmics, la fàbrica es va veure forçada a vendre petits censals i aniversaris que gravaven sobre els immobles. El cas més rellevant s'esdevingué el 1391 quan el sotsobrer, amb el permís dels canonges obrers, va vendre uns aniversaris que sumaven 4 lliures, 11 sous i 3 diners, i un altre paquet de 5 lliures i 12 sous que es rebien de framenors, de Sant Jaume, Felanitx i Sóller. Tota aquella transacció va suposar un ingrés de 230 lliures, és a dir, el 28,3% de la recaptació total d'aquell any (811 lliures).

Però la mancança de diners d'aquell any va fer que el sotsobrer també hagués de vendre una tassa d'argent, que ja havia inclòs a l'inventari. La tassa, venuda a l'argenter Figuerola, pesava 11 unces i 17 millaresos. Descomptant els tres sous que es pagaren al corredor, la fàbrica en va obtenir 8 lliures, 14 sous i 9 diners.

-La concessió d'una sepultura pel bisbe i el capítol

El sòl de l'església era considerat un terreny sant, un lloc adequat per al descans de les despulles mortals d'aquells qui aconseguien del bisbe i del capítol una sepultura. Però per obtenir aquella gràcia havien d'oferir una quantitat que després s'invertia a les obres de la Seu.

Les primeres notícies que figuren en els llibres de fàbrica de la concessió d'una sepultura a una persona laica dins la Seu daten de 1369, quan el bisbe Antoni de Galiana i el capítol atorgaren aquella facultat al notari Nicolau de Cases.⁵⁰ Però també s'havia de contribuir a la Seu quan algú pretenia ser soterrat en el sòl d'una església sota la jurisdicció del prelat.⁵¹

El 1391, els hereus de Ramon Colom obtingueren per 25 lliures una sepultura «*qui és pres lo pilar nou, devant Sent Mertí, a eyls e als daxendens*», en la qual podien soterrar son pare i tota la seva nissaga. El 1393 obtingueren semblant gràcia Antoni de Canyelles, cònsol

⁴⁹ ACM, Llibre de fàbrica 1717, f. 47, i 1722, f. 56. El notari Gabriel Massot en va fer la carta censal (12-X-1409).

⁵⁰ (14 de març de 1369) «*Fo atorgada la sepultura an Nicholau de Cases notari per lo reverent Monsenyer n'Antoni de Galiana e per l'onrat Capítol 201.*» ACM, Llibre de fàbrica 1702, f. 31.

⁵¹ (1368) «*Dimarts a III de juliol rebí del honrat en Bernat Fabre que dix que'ls avia rebuts d'en Sadorní de la Vall de Súler, lo qual volia sepulture dins l'asgléya de Sóler. E Monsenyer en Bernat dix-li que no'y jauria si no dava C sous a la Obra de la Seu, E yo aquels e rebuts 5 ll.*» ACM, Llibre de fàbrica 1702, f. 44v.

dels venecians, per soterrar un venecià, patró de nau, que morí a l'hostal de Marc, i el notari Joan Riera.⁵² En aquell mateix any aconseguiren aquella llicència els mercaders Bernat Sesportes, Joan Fluvià, Nicolau Garola i el domer Miquel Abellar, entre d'altres.

A mesura que avançaven les obres de la Seu les sepultures atorgades ocupaven el sòl de les capelles noves. Així, el 1404, a Jaume Castelló se li atorgava una sepultura davant la capella de Sant Bernat; el 1411 la dona Glasada n'aconseguia una altra a la capella de Sant Miquel; el 1417 Jaume Bellera, pagant 40 lliures, podia ser soterrat a la capella de Santa Cecília, i el 1430 Antoni Reinés pogué donar sepultura a la seva muller a la capella de davant el campanar.

La majoria dels contractes subscrits entre el bisbe i el capítol i els particulars que sol·licitaren la concessió d'una sepultura varen ser redactats pel notari de la Seu, Joan Riera.

-Les donacions per amor de Déu i de la Verge

La darrera contribució dels confreres i els feligresos era de caràcter voluntari, i feren les donacions impulsats per la fe i moguts per la devoció a la Verge. De totes aquestes, n'hi ha moltes que no especifiquen clarament el motiu, tan sols s'hi indica que «*donà a la hobra per amor de Déu*». En algunes altres, la donació es feia per aconseguir o agrair una petita gràcia terrenal, com el mercader Joan Bru, que el 1397 donà 1 lliura i 10 sous «*per ço que deu a Madona Sancta Maria li portàs ab bo salvament I leny que havie anviat a Barbaria, dos florins*». Resulta sorprenent comprovar que des de 1389 el pescador Simoni donava anualment a la Seu 1 lliura i que, després de morir, na Simonina, la seva dona, continuava pagant aquella quantitat el 1411.

La suma de totes aquestes aportacions converteixen la Confraria de Nostra Dona en un dels organismes de finançament més importants per a la fàbrica, de manera que la seva contribució (entre un 40 i 60%) permet valorar molt favorablement la idea del bisbe que la va promoure.

La contribució eclesiàstica

A més de la dedicació constant per la bona marxa de les obres, l'estament eclesiàstic va ser, durant aquests quaranta anys, un gran contribuïdor en diners a la fàbrica de la Seu. Però en aquesta aportació voldríem distingir entre la voluntària i la que imposava el bisbe.

La voluntària, difícil de determinar i de localitzar en la documentació, l'encapçalen les aportacions del prelat i els canonges entusiastes de la fàbrica, les quals ja hem esmentat abans. En aquest apartat voldríem incloure també l'aportació feta a la proferta llançada en el seu moment pel bisbe i que en conjunt va suposar una xifra superior a les 3.000 lliures.

Les donacions eclesiàstiques fetes a la fàbrica per imposició dels bisbes varen ser l'anyada, les condemnes, les consignacions i les indulgències.

⁵² ACM, Llibre de fàbrica 1709, f. 51.

-L'anyada

A iniciativa del bisbe Antoni de Collell, els eclesiàstics havien de contribuir a les obres quan aconseguien una nova dignitat o prebenda eclesiàstica amb l'aportació íntegra d'una anualitat (d'aquí el nom d'anyada) satisfeta en pagaments fraccionats (1351). Però, en el decurs del temps, també aquesta mesura es va estendre a aquelles persones laiques que pretenien explotar econòmicament determinats drets o càrrecs eclesiàstics.

Com que els pagaments eren fets durant un quants anys i de manera fraccionada, és difícil quantificar la contribució de l'anyada quan algú era nomenat degà, canonge, paborde, rector, vicari d'una parròquia, beneficiat d'una capella, domer, etc.

Les quantitats totals més altes ingressades per aquest concepte varen ser, el 1393, 445 lliures; el 1409, 459 lliures, i el 1417, 489 lliures.

-Les condemnes

A més, el bisbe de Mallorca va assignar a la fàbrica, en una data no coneguda, les quantitats ingressades per la remissió d'alguna culpa o promesa, la imposició d'una condemna o l'agraïment d'una gràcia atorgada pel bisbe.

La permuta més antiga d'una condemna del bisbe a una persona civil i referida en els llibres de fàbrica data de 1368. El bisbe commutava el vot que havien fet Guillem Miró i la seva muller d'anar en pelegrinatge al monestir de Santa Maria de Montserrat. En aquest cas, el bisbe els obligava a pagar «*aytant con pogueren despendre en anar en tornar, a vint reysals d'or; deu a l'Obra e deu als catius en que en Perató prevere acaptava*».

Altres condemnes civils foren: a una persona que havia furat en el call jueu durant l'esvalot de 1391, a un jove de Felanitx que havia nafrat greument un prevere i per absoldre el cavaller menorquí Andreu Gomila.

Les condemnes a eclesiàstics estan encapçalades per aquella imposada pel bisbe al rector del castell reial (1389), d'una quantitat de 10 reials d'or. Una altra va ser la imposada al prevere Mateu Montpaó el 1401, la raó de la qual ens és desconeguda.

-Les consignacions del bisbe

Uns altres ingressos inclosos en el capítol de consignacions del senyor bisbe fan referència a la gràcia donada a algunes persones per poder contreure núpcies a casa seva o en la seva alqueria, pràctica que pareix que es generalitzà al principi del segle XV. Aquest fou el cas, entre d'altres, de Miquel Abellar, que pagà 2 lliures, i de Nicolauet de Pacs, que pagà unes altres 3 lliures.

Altres fonts de finançament

-La venda de material d'obra

Quan s'acabava una capella o una volta major o menor, es produïa un excedent de material que era impossible d'emmagatzemar dins les cases d'en Gori o en un altre lloc de la Llotja. A més, la desfeta de les bastides i les cindries o cintres de les voltes generava el

material adequat per armar una obra nova, de manera que una bona part era reutilitzat, però és evident que en quedava molt que era inservible.

Però en altres ocasions són persones influents, directament compromeses amb les obres, que, fent ús de la seva posició de privilegi, compraven material de construcció per edificar en les seves propietats.

Els encarregats de vendre el material sobrer eren el mestre major picapedrer o el mestre major fuster. En comptades ocasions, els canonges fabricadors permetien al sotsobrer vendre material, llevat de quan aquest venia la fusta podrida, els claus vells o donava com a part del pagament de la minuta del ferrer el ferro vell dels finestratges que s'havien substituït.

En altres ocasions, i sempre amb el permís del mestre major o dels canonges obrers, el sotsobrer ingressava l'import de la venda de lloses per cobrir sepultures, de la calç per soterrar algun difunt, del morter, de les pedres i d'altre material romanent. Però, evidentment, els ingressos procedents d'aquestes vendes són més aviat de poca quantitat.

Quant a la venda de material petri, els casos més rellevants foren: la venda de 21 mitjans de pedra de Felanitx que l'obra ja no necessitava al mercader Jordi Pont (1391); una pedra de cala Vinyes al canonge Francesc Negrell (1391); una pedra de Montjuïc a Antoni Oliver (1411); tres pedres de Santanyí (1411) a l'escultor Llorenç Tosquella (1417); una dotzena de mitjans, dues pedres de galga i 20 pedres de Santanyí per a l'obra del palau del bisbe (1417); dues pedres de Santanyí per a l'església de Sant Jaume (1417), i dues dotzenes de mitjans de pedra blanca a Jaume Desmur (1417).

És interessant constatar la venda de pedres per convertir-les en lloses sepulcral, algunes de les quals treballaren els mestres picapedrers. D'entre totes assenyalam l'adquirida per Jordi Julià (1411); sobre la llosa comprada per Antoni Ferrer, el mestre Pere Massot hi va fer un senyal (1417); sobre la pedra venuda a Bartomeu Bassa s'hi va fer el senyal de Sorell (1417); també compraren lloses Jaume Desmur (1417) i el picapedrer Joan Oller (1430), entre d'altres.

Notícies complementàries a la venda de lloses foren les vendes de pedres i de calç per soterrar difunts, segurament en època de pesta; Arnau Desmur comprà calç per soterrar un familiar (1409); es va vendre calç per donar sepultura a la muller de Bartomeu Sala i a Joan Desbrull (1417), i Pere Nadal en comprà per soterrar el cos de mestre Jaume, prevere (1422).

La fusta també va ser objecte de venda. La notícia més primerenca és la venda de 50 quintars de llenya podrida al guixer Pasqual per 2 lliures i 10 sous (1389). El caler Pere Granyana comprà 15 cairats de fusta el 1417, i el canonge Llorenç Sarralí també n'adquirí «*per hobre que feu en case sua*». Però la més significativa va ser la venda que va fer el mestre Jaume Anget a mestre Guillem Sagrera, que consistí en «*XIII encendrias grans, XXXI pocas e cabirons curts, per setza liures*»,⁵³ material procedent del desarmament de les voltes majors i menors, i per tant una prova inequívoca de la culminació del projecte proposat pel bisbe Lluís de Prades el 1406.

Altres vendes més puntuals varen ser la compra per part de monsenyor Ivo, majordom del senyor bisbe, de 18 senalles de porgar (1391) per a l'obra de l'estable del Palau Episcopal, i la compra de trespol el 1417.

⁵³ ACM, Llibre de fàbrica 1726, f. 14v.

-La venda de cavalcadures

A més de la venda del material, el sotsobrer va comptabilitzar com a ingrés el lloguer i la venda de cavalcadures que, utilitzades com a mitjà de transport o com a animals de càrrega, eren a la Seu. De les vendes, esmentam les dues fetes el 1393, en les quals el sotsobrer va vendre un ase per 5 lliures i un mul per 17 lliures; una altra fou el 1401, en què va ingressar 6 lliures i 10 sous per la venda d'un altre ase. El 1422, per un altre ase de pell blanca, el sotsobrer ingressà 3 lliures.

-La retenció de part del salari i del treball dels esclaus

El sotsobrer exercia un control rigorós sobre el treball dels mestres, dels deixebles i de la mà d'obra contractada, de tal manera que comptabilitzava les faltes totals o parcials i els les descomptava del salari. Aquest control minuciós, dia rere dia, ens permet valorar molt positivament la llista feta pel sotsobrer, setmana rere setmana, dels jornals treballats pels integrants de l'obra i de les pedreres.

Encara que són ingressos de poca quantitat, ens permeten apreciar el zel del sotsobrer en el desenvolupament de la tasca, que no feia diferència entre els manobres i el mestre major.

Els casos més rellevants són: el jove Caraboti va veure l'assignació setmanal reduïda a 5 sous quan el sotsobrer va assabentar-se que havia faltat un dia a la pedrera (1391); aquell mateix any va descomptar un sou del jornal de Caraboti vell i d'altres dos mestres de pedrera perquè havia plogut i no havien treballat durant un cert temps. També va descomptar un sou del salari de mestre Guillem Sesoliveres per haver faltat dues hores un dia feiner. I als mestres Guillem Sesoliveres, Pere Morei i en Torres va descomptar-los dos sous per «*ço con foren a I cors a soterrar*». Pocs dies després també descomptava del salari del mestre major dos sous «*per so con fo a consel a la Sale*».

La fàbrica, quan fou propietària d'esclaus, els utilitzà en les obres i en els treballs de les pedreres. Però quan el treball mancava o no eren necessaris, en va intentar obtenir el màxim rendiment possible. Així, a requeriment dels canonges, el sotsobrer llogava els esclaus o els venia temporalment.

En Jaume, captiu de l'obra, el mes de gener de 1392 treballà 3 jornals a casa de n'Esteve; durant l'any 1409, en Marc, captiu de l'obra, fou llogat durant 5 dies en un forn, per la qual cosa la fàbrica ingressà 11 sous i 6 diners. El 1411 en Marc va ser novament llogat durant 14 dies.

Altres treballs encarregats als captius foren cavar una fosa o llogar-los temporalment a les obres que es realitzaven al palau del bisbe.

Però és evident que les quantitats més grans ingressades eren les donades pels notaris quan aquells pagaven la redempció. El 1409 Nicolau Sard va donar 5 lliures a compte de la seva llibertat; el 1417, l'esclau moro de nom Mafumet, que estava encartat amb Martí Sanxo, teuler, pagà a l'obra 120 lliures per aconseguir la llibertat.

La documentació també ens informa de l'intent de venda del captiu Nicolau Sard a un cavaller menorquí (Gabriel Marc) durant quatre anys, però, com que la transacció no va prosperar, el sotsobrer va haver de reemborsar la quantitat que havia rebut, de manera que figura tant en el capítol de rebudes com en el de dades.

-La proferta

L'avanç de les obres de la Seu depenia directament de les captacions anuals que obtenia el sotsobrer dels apartats ressenyats. Però els ingressos anuals aconseguits sofrien una minva considerable per conceptes molt diversos: costs de gestió, transport dels donatius, reparacions, pagues d'aniversaris, censos, gratificacions a mestres i baciners, etc., que en determinats anys suposaven entre el 15% i el 20% del total recaptat.

Al final del segle XIV el total anual ingressat no superava els 1.000 lliures, de manera que la disponibilitat d'inversió a l'obra era una quantitat que tan sols permetia avançar a un ritme lent i sense gaire pretensions.

La decisió del bisbe Lluís de Prades d'aixecar dos parells de columnes (tercer i quart) i de cobrir els trams majors i menors de les naus era una iniciativa que tan sols es podia assolir amb un finançament decidit i constant que superàs aquella xifra.

Creim que en aquest context s'ha d'emmarcar la iniciativa del prelat de llançar una proferta (desembre de 1405 - gener de 1406) amb el propòsit d'incrementar els recursos financers de les obres. I per donar testimoni de la seva decisió, oferia 1.200 lliures del propi peculi, pagadores en el decurs de 10 anys, més un esclau.

El seu exemple va tenir un ressò entusiasta entre la població ciutadana. Unes quatre-centes persones varen fer costat a la iniciativa del bisbe i varen oferir des de quantitats mòdiques a d'altres de més rellevants, segons les possibilitats; el resultat va ser la capta, en deu anys, d'un total extraordinari de 10.000 lliures. Segurament aquesta quantitat suplementària, més les captes anuals, féu possible donar més impuls constructiu a la Seu en uns moments en què ni l'economia ni l'ambient social eren propicis.

Els detalls de la proferta, que analitzarem en un capítol a part, els coneixem gràcies als llibres comptables redactats pels procuradors que la reberen, els quals periòdicament lliuraven al sotsobrer sumes per invertir-les a l'obra.

En els llibres de fàbrica queden breus pinzellades de la proferta. El buits documentals no permeten valorar-la adequadament, però les petites mostres que en tenim fan entendre que durant els primers anys les aportacions incrementaren en un 50% les disponibilitats del sotsobrer, augment econòmic que redundà a contractar més mestres i treballadors a l'obra.

Els ingressos rebuts pel sotsobrer i registrats en els seus llibres foren els següents:

<i>Any</i>	<i>Ingrés total</i>	<i>Proferta</i>
1409	1.687 lliures	641 lliures
1411	1.550 lliures	541 lliures
1417	1.524 lliures	251 lliures
1422	545 lliures	1 lliura
1426	922 lliures	147 lliures
1427	840 lliures	40 lliures
1430	515 lliures	21 lliures

Promulgada al final de l'any 1405 i iniciada el mes de gener de 1406, la proferta es perllongà fins al 1416, ja que la quantitat promesa s'havia de pagar en deu anys. De fet, tot fa pensar que durant l'any 1417 els procuradors cobraren les darreres quantitats ofertes. Però,

posteriorment, hi va haver persones que se sumaren a la proferta, de manera que aquesta encara era vigent l'any 1430.

4. Valoració dels ingressos i les despeses

Com a conclusió final, hem d'assenyalar que el principal grup financer de les obres de la Seu de Mallorca fou la població de Ciutat i dels pobles de les Illes a través de la Confraria de Nostra Dona Santa Maria.

Aquesta institució, creada pel bisbe i el capítol mitjançant la col·laboració de preveres i notaris, va organitzar una infraestructura de recapta que va consistir a col·locar baciners a les esglésies ciutadanes i foranes que demanaven per a les obres; va promoure la inclusió de deixes pecuniàries en els testaments; va afavorir la venda de sepultures de la Seu, i va incentivar la gent pietosa a fer donatius per guanyar les indulgències i els sants perdons. L'aportació de la Confraria va representar més del 60% de la captació anual.

El segon grup en importància és representat pel bisbe i tot l'estament eclesiàstic illenc. La contribució amb l'anyada, les consignacions del bisbe i les condemnes eclesiàstiques configuraren una important aportació econòmica anual que sovint suposà més del 30% de l'ingrés anual.

Les altres aportacions, que incloïen la venda de material d'obra, les contribucions dels esclaus o la venda d'aquests, no foren un capítol important, per tant és de poca consideració.

On són les aportacions econòmiques fetes pels nobles i pels rics mercaders? Sorpren que més del 90% del doblers recaptats per finançar la Seu provingués de l'estament menestral i eclesiàstic. Així, les contundents afirmacions fetes al final del segle XIX, que deien que la construcció de les catedrals arribaren a arruïnar econòmicament algunes ciutats per mor de les despeses que suposaven, no són vàlides, almenys pel que fa a la Seu mallorquina.

La proferta, contribució voluntària de caràcter general i extraordinari, suposà l'impuls econòmic més adient per dur a terme la proposta del bisbe, contribució que quedà reflectida en el capítol dels ingressos. De fet, pocs anys abans de la proferta, les rebudes aconseguiren arribar a les 1.000 lliures, xifra que va ser sobrepassada en els anys posteriors (1409, 1411, 1417). Però un cop acabada, s'observa la minva considerable de les rebudes, que també reflectien la mala situació econòmica que sofria el Regne.

Els diners percebuts pel sotsobrer de la fàbrica en els transcurso de l'any, ell mateix els invertí de manera molt diversa i per conceptes molt diferents, que hem agrupat en sis capítols: treballadors, transport marítim, compra de materials de construcció, administració, despeses de la Confraria i un apartat de diversos.

Les despeses més importants eren per pagar els treballadors i la mà d'obra especialitzada que treballava a la fàbrica o a les pedreres contractada pel bisbe i els canonges obrers. Als protocols dels notaris de la fàbrica, sobretot en els de Joan Riera, hi ha contractes firmats per Lluís de Prades mateix i pels seus vicaris (Francesc Sarralí, Pere Lledó...) amb els mestres. A més dels mestres, a l'obra treballaren els oficials i els aprenents, els quals quedaren inclosos dins el capítol dels mestres. Juntament amb ells, el sotsobrer contractava mà d'obra eventual per a un període de temps molt curt (4-6 dies) i per a feines molt concretes: transportar fusta, treure pedres que havien caigut a la mar a causa del temporal, pujar les pedres amb el torn a dalt de l'obra...

Una altra despesa important fou el cost del transport de les barques que arribaven de les pedreres carregades. El lloguer de bastaixos i de persones que ajudaven a descarregar les barques es comptabilitzà d'una manera rigorosa.

La compra de material de construcció, com pedres, guix, calç, cordes, ferreteria i fusta, també va ser un capítol important en el cost de l'obra.

El quart capítol està configurat per les despeses d'administració i de gestió de les obres, així com per les despeses fetes en la captació dels donatius. Per tant, hi queden incloses les pagues del sotsobrer, del quèstor, de l'escrivà, del notari...

El cinquè capítol reuneix les despeses fetes en la compra de capons i cabrits donats als mestres i canonges amb motiu de determinades festivitats, la compra de candeles, papers de salsa satisfets a baciners...

A l'apartat de diversos, hi hem inclòs aquelles despeses fetes per les misses pagades a preveres i minyons celebrades pels confreres, per al repic de les campanes, per esmolar les eines dels mestres, per a la compra de vestit i calçat al captiu de l'obra, etc.

Durant el període comprès entre 1389 i 1397, la documentació presenta una estructuració desordenada, difícilment quantificable a causa de la deficient disposició i de la manca d'ordre. Així i tot, hem procurat agrupar els conceptes en aquests sis grups abans indicats, i el resultat ha estat el que hi ha tot seguit.

<i>Concepte</i>	<i>1368</i>	<i>1389</i>	<i>1390</i>	<i>1391</i>	<i>1392</i>	<i>1393</i>	<i>1397</i>
Treballadors	302	166	602	245	73	851	546
T. marítim	58	7	59	30	5	51	60
Compra de materials	71	36	70	46	17	74	75
Administració	181	81	61	2	8	112	124
C. de Confraria	15	21	52	63	108	85	52
Diversos	6	52	111	355	18	3	24
TOTAL	634	377	957	741	231	1178	833
Total documental	634	376	939	741	–	–	950

És difícil fer una adequada valoració d'uns costos que es varen produir en uns períodes de temps diferents i amb una durada distinta. Així, les despeses de 1389 començaren el 3 d'octubre i acabaren el 30 de març (6 mesos); durant l'any 1390 (del 22-V-1390 al 14-V-1391) treballaren 14 mesos; el 1391, 7 mesos (del 20-IX-1391 al 17-IV-1392); el 1392 treballaren 1 mes i mig (del 31-III-1392 al 12-V-1392); el 1393 començaren el 30 de març i acabaren el mateix dia de l'any següent, i el 1397 també treballaren 12 mesos.

Però és evident que no tota la recaptació s'invertia en l'obra. Una part important dels donatius es diluïa en el pagament d'uns costos (de la Confraria i diversos) que feien minvar sumes importants, però que en aquells moments es consideraven necessaris.

Així doncs, entre el 60% i 75% de la recaptació anual s'invertia en l'avanç de la Seu, xifra que oscil·lava entre les 550 i 650 lliures.

En el segon període (1401-1417) hem detectat dos moments diferents, principalment delimitats per la percepció de la proferta, és a dir, a partir de l'any 1406. Així, en els primers

anys, de 1401 a 1405, es manifesta la mateixa trajectòria dels anys anteriors. Sembla com si la Confraria hagués arribat al límit de les possibilitats recaptatòries i que difícilment era capaç de superar la barrera de les 1.000 lliures anuals dels anys 1393 i 1401.

Les despeses, seguint la mateixa trajectòria dels ingressos i minvades en un 25% pels costos de la Confraria, difícilment podien aconseguir fer avançar amb bon ritme les obres de la fàbrica.

A partir de 1406, amb la promulgació de la proferta, els ingressos dels primers anys augmentaren en un 60% i 50%, de manera que s'aconseguien per primera vegada les 1.500 lliures en un sol any.

Però cal assenyalar, també, que la proferta es va veure potenciada per les grans aportacions dels canonges i dels preveres, més les ingressades pel bisbe.

En el tercer període (1422-1430) es detecta una relaxació de la contribució. Encara que la proferta es mantenia, sobrepasant els límits dels 10 anys establerts, la recaptació era minsa. La majoria de la gent havia fet la contribució. Segurament alguns a darrera hora varen afegir-s'hi, i en aquests darrers anys acabaven de pagar-la. Però els seus ingressos són purament testimonials.

També cal dir que en aquells anys el bisbe va exiliar-se, sortí de Mallorca el 1424 i ja no hi tornà. Les obres que s'havien iniciat el 1406 eren a punt d'acabar-se, i amb la desaparició del prelat i dels seus principals canonges, col·laboradors i entusiastes, la Seu prenia un ritme lent que a poc a poc s'apagava. Era com si després d'un esforç sobrehumà l'obra necessitàs un repòs.

Amb la fi de les voltes de les naus laterals de la Seu el 1431, pareix que les obres s'aturaren. El buit documental que hi ha del 1431 fins al 1440 així ho fa pensar.

5. La proferta del bisbe Lluís de Prades (1406-1421)

En els darrers anys del segle XIV, els mestres Pere Morei i Guillem Sesoliveres s'havien afanyat en la construcció del portal del Mirador de la Seu de Mallorca. Però la mort d'aquells dos artífexs, al final del segle, sembla que deixà inacabats els treballs que havien començat i sense direcció els picapedrers de l'obra. El mestre Pere de Santjoan treballà molt poc temps al portal del Mirador i només acabà la capella de Sant Bernat, de manera que entre 1398 i 1400 l'obra es paralizà.

En iniciar-se el segle XV, la nova direcció de la fàbrica estigué en mans del mestre Pere Massot, el qual al final de l'any 1401 manà desfer la bastida de fusta construïda per obrar el portal del Mirador i dirigí els treballs de consolidació del penya-segat de davant el Mirador. Però l'actuació del mestre és més important del que caldria esperar. Al vessant sud, entre els anys 1401-1407, Pere Massot inicià unes altres dues capelles: la de les Onze Mil Verges i la dels Àngels, sufragades la primera per Pere Agulló i l'altra pels jurats de Ciutat i el Gran i General Consell.

A l'ala nord, entre 1404 i 1405 el mestre va construir les capelles de Santa Anna i de Santa Catalina, davant el campanar.

Amb aquestes darreres embranzides constructives als laterals de la Seu s'havia avançat fins al pati cementiri (*"lo fossar"*) que hi havia davant l'Almudaina. El pas següent consistí a aixecar els quatre pilars centrals (tercers i quarts), de 21 metres d'altura, que permetien cobrir

els quatre trams laterals menors i les dues voltes de creueria de la nau major que faltaven, obres que requerien grans despeses i una actuació ferma.

Però la conclusió d'aquest ambiciós projecte suposava tenir construïda la meitat de la Seu actual, aspiració que era un delit per a qualsevol prelat.

Una vegada consolidat el penya-segat del Mirador mitjançant un mur de contenció, el bisbe Lluís de Prades, amb el suport del capítol, els jurats del Regne i altres persones eminents de Ciutat, va decidir promoure, el mes de gener de 1406, una subscripció popular, encapçalada per ell mateix, pagadora en 10 anys, que rebé el nom de proferta. El seu propòsit era involucrar tota la població illenca per finançar la construcció dels quatre pilars amb els corresponents arcs centrals, que permetien cobrir els dos nous trams de la nau major de la Seu de Mallorca.

L'acollida que va tenir la iniciativa del prelat ha de ser qualificada d'entusiasta, i encara més si coneixem els esdeveniments luctuosos ocorreguts pocs anys abans a Mallorca, tant des del punt vista social com econòmic. D'una part, el 1403, el desbordament de l'aigua de la Riera havia provocat un gran nombre de morts entre la població i moltes pèrdues econòmiques en alguns barris ciutadans.⁵⁴ Si tot allò no era prou, el 1405 la Universitat, a causa del gran deute públic emès en anys anteriors i atès que no podia fer front als pagaments dels interessos i les amortitzacions, s'havia declarat insolvent, situació financera que provocà la redacció del Contracte Sant.⁵⁵

Tot i això, l'aportació popular, moguda pel fervor i, tal vegada, estimulada per aquells nefasts esdeveniments, fou el motor principal que va fer realitat la iniciativa del bisbe, el qual tenia com a únic propòsit veure realitzat el projecte en pocs anys. De fet, al mateix temps que s'iniciava la proferta (gener-febrer de 1406), s'excavava el pis de l'interior de la Seu per fonamentar les bases dels pilars, de manera que al final del mes de gener es pagaven cinc jornals a quatre mestres «*per hobrir los fonaments del pilar davant la capella de Sant Bernat*», i el 8 de febrer se servia vi als mestres assistents «*que vengueren veura los foname(nt)s del desus dit pilar si eren fermes*».⁵⁶

Els llevadors de la proferta

Començada el febrer de 1406, la recaptació de la proferta es prolongà durant 15 anys, en el decurs dels quals actuaren cinc llevadors en dos grups: el primer, l'integraren el

⁵⁴ Segons el *Cronicón Mayoricense* d'Álvaro Campaner (p. 143), el 14 d'octubre es produí un «terrible aguacero que duró dos días y dos noches consecutivas, ocasionando en la última de éstas el desbordamiento de la Riera, la que arrastró en su corriente multitud de árboles y ramas que derribaron la muralla de la ciudad, las tapias de las huertas inmediatas a la Puerta Plegadissa, y el puente unido a ésta; y dentro de la población produjo los hundimientos de numerosos edificios, causando la muerte de 5000 personas, y perjuicios inmensos a los mercaderes del país y forasteros».

⁵⁵ «La Administración de Mallorca en trance virtual de quiebra, acosada por acreedores catalanes que promovían en Barcelona acciones ejecutivas, convino un acuerdo por el que se consignaban los dineros procedentes de todos los impuestos al pago prioritario y en su caso a la amortización de la deuda catalana. El acuerdo [...] recibió la denominación [...] de Contrato Santo.» SANTAMARÍA, Álvaro. Pròleg d'*El Regne de Mallorca*..., de Ricard URGELL, *op.cit.*, p. 15.

⁵⁶ ACM, Llibre de fàbrica 1714, f. 82-82v.

mercader Jaume Martí, àlies d'Olesa, i el beneficiat de la Seu Arnau Rotlan, que començaren la tasca els darrers dies de gener de 1406 i l'acabaren l'any 1414.

El segon grup va ser format pel doctor en lleis Bernat Martí, àlies d'Olesa, fill de Jaume d'Olesa, i Bernat Palau, un eclesiàstic que, després d'un any de gestió, fou substituït per Antoni Comes, beneficiat de la Seu.

Durant aquests 15 anys, els llevadors de la proferta redactaren uns quants llibres, sis dels quals han arribat fins a nosaltres i ens han permès conèixer la problemàtica de la recaptació i alhora, el sistema comptable utilitzat. En un d'aquests, a manera de registre, anotaren amb la pròpia lletra, en un tros de paper o davant notari, les persones i les quantitats que varen prometre pagar en un determinat moment.⁵⁷ Els altres són llibres comptables, en els quals els llevadors anotaren els ingressos anuals recaptats i les quantitats donades al sotsobrer de la Seu per invertir en l'obra.

Els llibres de la proferta

Consideram com a primer llibre de la proferta el que inclou una relació nominal de totes aquelles persones que indicaren l'aportació.⁵⁸ Escrit amb una meticulosa cal·ligrafia, s'inicià al principi del mes de febrer de 1406 i s'hi registrà, com a primera aportació, la donació feta pel bisbe Lluís de Prades.⁵⁹ 1.200 lliures, pagadores en 12 lliures mensuals; altres 100 lliures, per pagar conjuntament amb Felip Serra, i la cessió a l'obra d'un captiu moro batiat, anomenat Marc, per ajudar els mestres.

La substancial donació feta pel prelat, la seguïen els oferiments d'alguns canonges com Llorenç Sarralí (120 lliures),⁶⁰ Dalmau Sifre (100 lliures), Nicolau Rossell (100 lliures) i altres eclesiàstics, precedits de més de 200 contribuents, tant ciutadans com forans. És evident que si la relació nominal de tots ells és ja de per si interessant, més important resulta si es té present que moltes bé podrien ser els principals components de la primitiva Confraria de Nostra Dona de la Seu.⁶¹

La majoria de les anotacions es redactaren d'aquesta manera: nom del contribuent, la quantitat total oferida pagadora en deu anys, la festivitat en la qual s'havia de pagar (Pasqua,

⁵⁷ ACM, Llibre de fàbrica 1740, (any 1457). Les anotacions fetes a l'interior d'aquest llibre no corresponen a la data que figura en el Catàleg de Josep Miralles Sbert.

⁵⁸ ACM, Llibre de fàbrica 1740. El llibre conté la proferta de 1406, però també hi ha anotacions de 1457, per la qual cosa es classificà amb aquesta darrera data. La relació de la proferta ocupa els folis 1-4, 24-45v, 83-86.

⁵⁹ «Primo a tres de febrer ha promés lo Senyer Bisba a la hobra de la Seu, MCC lliures, pagadores so és a saber en fra deudores so és per cascun mes deu lliures 1.200 ll.

»Item de altra part ha promés lo Monsenyer Bisba e an Felip Serra, C lliures, so és a saber, lo primer senyer L lliures e lo dit Felip les altres L lliures 100 ll.

»Item ha promés lo dit Senyer Bisba I catiu de nasció de moros, apellat March, del qual ha ja prés posesió la dita hobra. Totes les promatenses desus dites aparen es mostren per scriptura feta de mà del dit Senyer Bisba a tres de febrer de M CCCC e sis. Summa 1300 lliures.» ACM, Llibre de fàbrica 1740, f. 1.

⁶⁰ «Item ha promés mossèn Lorens Serralí, canonge, C XX lliures pagadores dins deu anys so és per cascun any XII lliures, segons que's mostra per albarà scrit de la sua mà die e any desus dit 120 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1740, f. 1v.

⁶¹ L'existència d'una confraria a la Seu queda documentada ja en el segon Llibre de fàbrica, de l'any 1368, la qual setmanalment contribuïa a les obres de la Seu.

santa Maria de març, sant Joan de juny, sant Pere i sant Feliu, santa Maria de setembre, sant Miquel o Nadal) i la quantitat anual que s'havia de pagar.

Aquesta relació nominal es complementa amb una altra, escrita a part i en aquest mateix llibre, en la qual s'inclouen el nom de 81 dones viudes, residents a les parròquies de Santa Creu i Sant Jaume, que també hi contribuïren. A aquestes dues llistes hem afegit aquells noms que apareixien en els llibres comptables després d'una meticulosa anàlisi i evitant les repeticions, amb la finalitat de saber el nombre total de contribuents i la quantitat final recaptada.

-Llibres comptables

El primer llibre comptable de la proferta també s'inicià al principi del mes de febrer de l'any 1406. A la part superior de la portada, ornada amb la imatge sedent de la Verge Maria i el Nin, hi figura escrit en lletra gòtica: «Libra de Rebudes e de Dades de la obra de la Seu de Mallorques, fetes per n'Arnau Rotlan e per lo senyer en Jacme de Olesa, de l'any M CCCC e sis.»

Encapçalant els pagaments de la proferta de 1406 apareixen com a primera aportació les primeres 60 lliures donades pel prelat. A continuació, se'n consignaren d'altres, en diners o en espècia, que s'ingressaven indicant-ne la data, el nom del contribuent, la quantitat i si era la primera, la segona o la tercera anyada que pagava.

Però les anotacions que conté aquest primer llibre no corresponen tan sols a les tres primeres anualitats (1406-1408), sinó que recullen la gestió administrativa dels llevadors de la proferta fins al principi del mes de juliol de 1411, de manera que hi figuren persones que pagaren una, dues, tres i fins a deu quotes.

Després d'un lustre d'actuació, els recaptadors presentaren els comptes en una sessió capitular celebrada l'11 de juliol de 1411, en presència de Llorenç Sarrallí, vicari del senyor bisbe, P. Lledó, Guillem Ferrer de la Palma, Francesc Descalç, Francesc Vallarida, i Francesc Ferrer i Francesc Negrell, canonges, el darrer dels quals actuava de notari. Per tant, la resolució, registrada al final del llibre, convertia aquell en un document públic, amb valor notarial, que tancava el primer període de recaptació.

Segons els seus càlculs, els ingressos obtinguts en aquelles tres anyades foren: la primera anyada, de 1.276 lliures; la segona, de 543 lliures, i la tercera, de 679 lliures. La suma total ascendia a 2.498 lliures.

Les quantitats donades pels llevadors de la proferta al sotsobrer de la Seu (de 1406 a 1407 Guillem Seguí i després Guillem Girona) sumaren 2.516 lliures, amb les quals es pagaren els salaris dels obrers de l'obra, dels picapedrers de les pedreres, i també la mà d'obra necessària per fraginar els materials.

És evident que es detecta un error de càlcul de 17 lliures, imprecisió comptable que els recaptadors mateixos foren incapaços de justificar.

Ara sabem que aquell error era degut al fet que alguns contribuents pagaven de manera poc usual, com era condonant algun deute pendent al sotsobrer o al bisbe, treballant a l'obra sense rebre cap tipus de remuneració, o llogant un picapedrer, al seu càrrec, fins a quitar el deute.

Però, com que aquestes modalitats de pagament no suposaven cap ingrés ni cap cost, els treballs es registraven, però el guany no; aquest és el motiu principal de la imprecisió administrativa final.

A l'hora de tancar els comptes, la solució donada pels canonges en aquella reunió fou una mica salomònica: es decidí que les 17 lliures que sobraven fossin ingressades a l'obra «*dient que aquella [quantitat] es prosehida de reebudes incertes e no contengudes en libre*».

Sembla que, per evitar possibles fraus i imprecisions, la comptabilitat de la proferta era anotada simultàniament en dos llibres, un per cada llevador;⁶² de fet, dos llibres comptables contenen les mateixes anotacions en pàgines similars.⁶³

El segon llibre de la proferta és de característiques similars a l'anterior. A la portada, sobre el pergamí, apareix la imatge sedent de la Verge Maria amb el Nin, i en el primer foli, el títol: «*Libre de Rebudes e de Dades, segon de les profertes fetes, a la obre de la Seu, comensades segons en l'altres cartas anant se conten.*»

Els primers ingressos registrats es varen escriure a mitjan juliol de 1411 i els darrers, el mes de febrer de 1414, és a dir, que els ingressos que s'especifiquen corresponen als anys centrals de la recaptació de la proferta, sense distingir els anys i mesclant els ingressos de les quatre anualitats. La quantitat total recaptada fou de 938 lliures, mentre que les quantitats donades al sotsobrer, en el mateix període de temps, sumen un total de 934 lliures.

Com en el llibre anterior, no hi va haver una correlació exacta entre els ingressos i els pagaments, de manera que la quantitat sobrant s'inclogué novament com a quantitat de difícil procedència.

Reunits novament els representants del capítol —el degà i mossèn Palma, amb Jaume d'Olesa i Arnau Rotlan— el 8 de febrer de 1414,⁶⁴ acceptaren els comptes presentats pels llevadors. Era el final de la segona etapa.

Segons una nota inserida en el tercer llibre de la proferta, després de la sessió del 8 de febrer de 1414 Arnau Rotlan renuncià el càrrec, de manera que el capítol assignà com a substituït Bernat Palau. Però al final del 1414 o al principi de l'any següent, el mercader Jaume Martí va morir i fou substituït pel seu fill Bernat Martí, àlies d'Olesa, doctor en lleis.⁶⁵

⁶² El registre ACM 1715 (any 1406-1411) és una còpia exacta, pagament per pagament, foli per foli, del Llibre ACM 1714 (any 1406-1411).

⁶³ En els llibres de fàbrica hi ha breus anotacions referents a la despesa feta pel sotsobrer en la compra dels llibres de la proferta. Una d'aquestes anotacions diu així: (1305) «*Item costa I libra en qua s'escriviren les prometenses qui's feren a l'obra per acabar les dues arcades maios, sis sous 6 s.*» ACM, Llibre de fàbrica 1713, f. 122v.

⁶⁴ (1414) «*A VIII de febrer any M CCCC XIII reten comta en poder del honrat Capítol perquè mossèn lo Deguà e mossèn Palma, vicaris del Reverent Senyor Bisbe, los honrats en Jacme D'Aulesa e misser Arnau Rotlan, levadors de les profertes, e fo vist que monten les rebudes fetes per ells de XVIII de juliol any M CCC XI fins a VII del mes de febrer e any demunt dit, nou centes trenta vuyt lliures dotza sous X Diners 938 ll. 12 s. 10 d.* »*Item munten les dades fetes en lo dit temps demunt dit 943 ll. 12 s.*» ACM, Llibre de fàbrica 1718, f. 97.

⁶⁵ (1414) «*Diyous a VII de fabrer M CCCC XIII de Nativitat, matem comte mossèn Arnau Rotlan e yo, de so que aviem rabut e dat de les Profertes de la Verga Maria, fue nos l'onrat Capítol difinició e lo dit mossèn Arnau ranuncià a son ofici, donaren ma per companyó mossèn Bernat Palau, és quan siguem a la taula a X del dit mes e aguam II sous que matem en caxa.*» ACM, Llibre de fàbrica 1719, paper solt.

Per causes que desconeixem, el capítol també substituï el prevere Bernat Palau —entre 1415 i 1416— per Antoni Comes, que prosseguí la recaptació de la proferta fins que acabà.

Tot fa pensar que en morir Jaume Martí els comptes no quadraven o no eren gaire clars. Pareix que va ser difícil per al fill seguir l'actuació administrativa de son pare.

Començava així una tercera etapa en què la figura principal fou Bernat Martí, àlies d'Olesa, el qual ens informa d'una manera global de la seva gestió. Bernat Martí, investigant els darrers llibres comptables del seu progenitor, féu fer un pagament de 303 lliures l'any 1414, que juntament amb les 275 lliures i 10 sous que havia satisfet son pare al sotsobrer sumaven un total de 578 lliures i 10 sous.

En el quart llibre, els nous llevadors consignaren en apartats especials els ingressos pagats pels hereus de Nicolau Coa i la contribució anual de la Universitat, que havia fet una proferta de 1.000 lliures, mentre que les quantitats assignades pel bisbe (120 lliures anuals) s'ingressaven i s'anotaven en els llibres d'obra, redactats pel sotsobrer.

El cinquè i darrer llibre de la proferta, el redactaren Bernat Martí, àlies d'Olesa, i el seu procurador, Antoni Busquets. L'estructura és similar als altres. Dividit en dos apartats, rebudes i dades, és el llibre que tanca la proferta. En el capítol de rebudes s'anotaren els donatius cobrats durant els darrers set anys (1415-1421), i s'hi diferencia cadascuna de les anualitats amb una «*suma maior de totes les rabudes de la anyada dessus pasade*». Aquesta nova estructura comptable va permetre al canonge Francesc Negrell, el 1418, fer una nova revisió dels comptes a instància del bisbe i del capítol.

Les dades expressades per Bernat Martí corresponen a les quantitats que periòdicament s'entregaven al sotsobrer de la Seu. D'aquesta manera, coneixem els ingressos de la proferta dels llibres d'obra que s'han perdut.

El 2 de juliol de 1421, Bernat Martí i Antoni Comes presentaven la liquidació definitiva als canonges obrers de la fàbrica de la Seu. A la reunió constaren les quantitats anuals ingressades i rebudes.⁶⁶

Acabava així una gestió que havia proporcionat en 15 anys la respectable suma de 10.000 lliures, que permeteren una dinàmica inusual i un avanç ràpid de les obres.

Els contribuents

El nombre de contribuents, els noms dels quals figuren en les llistes elaborades pels llevadors, són en total de 401 persones, de les quals 289 eren homes i 112 dones, més la contribució de la Universitat de Ciutat.

Però tot fa pensar que les llistes nominals de què disposam no són completes, ja que en els llibres comptables figuren persones que pagaren la proferta i no apareixen inscrites ni en una llista ni en l'altra. Però creim que s'hi registrà la gran majoria, especialment els qui més aportaren.

⁶⁶ (1421) «A dos del mes de juliol any M CCCC XXI micer Bernat D'Auleza, doctor e levador de les profertes de Madona Santa Maria de la Seu, en semps ab mossèn Anthoni Comes, prevera beneficiat de la dita Seu, reté comta de les rebudes per ells fetes en los anys M CCCC XVIII, M CCCC XX e del M CCCC XXI fins per tot lo mes de juny del dit any, en presència del vicari del Reverent Senyor Bisbe e del honorable Capítol, convocat dins la Sacristia a son de campana, per aquesta rahó, segons és acustumat. E fo vist que monta tota la reebuda axí com a par atras de cartes XXII fins en cartes XXIII, doentes quaranta quatra lliures 244 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1721, f. 24v.

Dels 289 homes contribuents coneixem l'ocupació de 165 persones: 40 eren eclesiàstics (22 preveres, 8 canonges, 6 rectors d'església, 2 frares, 1 domer i el bisbe). Uns altres 42 eren lletrats (31 notaris, 3 escrivans, 3 savis, 2 juristes, 1 doctor en lleis, 1 procurador reial i 1 sotsveguer); 24 eren artesans (5 platers-argenters, 3 fusters, 3 pellissers, 2 candelers...); 27 es dedicaven al comerç (18 mercaders, 6 especiers, 2 carnisers i 1 corredor); 7 practicaven la medicina (4 metges, 2 cirurgians i 1 barber); s'hi apuntaren també 8 cavallers, 3 pescadors, 1 tapiador, 2 calciners..., cosa que abraçava una mostra de tota l'escala social ciutadana.

La majoria de les 112 dones esmentades apareixen en dos grups de viudes i pietoses, residents a les parròquies de Santa Creu i Sant Jaume, oferiment que era avalat per dos religiosos. Es tractava —és el nostre parer— de dues confraries de dones devotes, dirigides espiritualment per Francesc Otger i Nicolau Cuc, preveres, que se sumaren a la crida feta pel prelat. El nombre de dones que formaven ambdues confraries sumen un total de 81. Les altres que apareixen en els llibres comptables podrien estar inscrites en altres confraries d'altres parròquies ciutadanes de les quals, en la actualitat, no coneixem la llista.

La identificació d'una determinada dona en aquestes llistes no és una tasca fàcil, ja que el nom, en el transcurs dels quinze anys, podia tenir moltes variants. Així «*na Antonia, moller d'en Antoni Pons flaquer*» també podria ser anomenada com «*n'Antonia Pons, na Ponssa o na Antonia flaquera*».

Les activitats domèstiques o professionals d'aquestes dones devotes i la seva condició de viudes també figuren darrere alguns noms. Una d'elles era «*n'Esparaguera*», d'altres eren «*na Revenedora, na Fornera, na Flaquera i na Costurera*». Quatre eren mares d'un eclesiàstic, altres dues eren germanes d'un prevere i una altra, beguina. També se citen 5 viudes d'artesans.

Al barri de Santa Creu, aquestes dones vivien en els carrers d'en Maimó Piris, carrer Nou, del Vi, d'en Reial, de les Filoses i de n'Alzina. En el barri de Sant Jaume es localitzaven als carrers d'en Villalonga, d'en Sadurní, de Bonaire, el Sitjar, la placeta de Santa Creu i el carrer d'en Comes.

Els oferiments

Després d'una exhaustiva anàlisi dels llibres de recaptació, hem obtingut uns resultats una mica sorprenents. La recaptació total de la proferta, des de 1406 a 1421, fou de 9.926 lliures, quantitat que hem obtingut sumant tots els oferiments continguts en el primer llibre de la proferta més l'aportació de les persones que figuren en els llibres de recaptació i que no apareixen especificats en aquell.

Així doncs, els 401 contribuents ingressaren una quantitat mitjana de 25 lliures, suma que no es pot prendre en consideració si no és per valorar l'aportació d'un individu i determinar la importància de la seva contribució envers el conjunt.

Aquí hem dividit els contribuents en dos grans grups: contribució civil i contribució eclesiàstica.

La contribució civil masculina fou de 5.298 lliures, la femenina de 543 lliures i la institucional (Universitat) de 1.000 lliures, a més d'1 captiu, 50 quarteres de blat i 320 quarteres de calç.

La contribució eclesiàstica fou de 3.085 lliures i un captiu, donat pel prelat.

CONTRIBUCIÓ CIVIL	Homes.....	5.298	lliures
	Dones.....	543	“
	Universitat.....	1.000	“
CONTRIBUCIÓ ECLESIASTICA	Bisbe.....	1.250	“
	Canonges.....	855	“
	Altres eclesiàstics.....	980	“
	Total.....	9.926	“

El desglossament de la proferta ens indica que el 58,9% es recaptà entre la població ciutadana, amb certes aportacions foranes (sobretot de la vila d'Inca). Però aquest important percentatge es recaptà sobre un total de 361 individus, entre homes i dones. Un altre 10,1%, l'aportà la Universitat, que era la participació institucional. El que sorprèn és la gran participació eclesiàstica, que suposà el 31%, aportat per 40 individus.

Com ja s'ha dit, no totes les persones pagaren d'una mateixa manera. De les 401 persones tenim coneixement de la participació de 388. La de la resta no s'especifica.

Els homes, amb una solvència econòmica superior a la de les dones, foren els qui hi aportaren més diners, i de tots ells, els mercaders i els canonges de la Seu foren els qui més hi contribuïren.

En general, les aportacions d'entre 1 i 5 lliures (27,6%) i 5 i 20 lliures (45,6%) pertanyen a les tres quartes parts dels contribuents. Aquells que pagaren quantitats superiors (entre 60 i 1250 lliures) representen el 7,3%.

Però és evident que la proferta fou fruit d'una entusiasta contribució popular que en cap moment afectà la situació econòmica d'algú, d'un estament o d'una institució.

L'estament que més hi contribuí fou el de mercaders, encapçalat per Nicolau Cuc, que va fer una donació de 1.000 lliures;⁶⁷ el seguiren Gregori Burgues, que aportà 120 lliures i un captiu sard;⁶⁸ Arnau Desmur i la seva dona, amb altres 210 lliures; Antoni de Pacs, en nom de tots els Pacs, amb 150 lliures; Ramon Safortesa, Joan de Conilleres, Joan Berard i Berenguer Ferrer, tots amb 100 lliures, etcètera.

Escassa incidència va tenir la proferta entre la classe dels cavallers: Guillem de Santjoan donà 60 lliures; Arnau de Torrella, altres 60; Macià Borrassà, 30 florins (22 lliures i 10 sous); Pelai Unís, 50 florins; Ramon de Santmartí, pare i fill, 40 quarteres de blat, i Mateu de Lloscos, procurador reial, 20 lliures.

⁶⁷ (1414) «Daven nos los areus d'en Nicholau Choa, quondam, per la proferta que'l dit Nicholau feu a la Obra de la Verge Maria Mil lliures. Cascun any C lliures après feram que pegauas LXXVI lliures cascun any, fins a compliment de les dites mill lliures 1000 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1719, f. 88.

⁶⁸ Vegeu la nota 48.

Després dels cavallers, per nombre i remuneració, seguien els notaris, els quals donaren entre 15 i 30 lliures.⁶⁹ També cal destacar l'ofertament del gremi de fusters d'Inca, representat per Felip i Bartomeu d'aquesta vila,⁷⁰ que donaren en total 100 lliures.

La contribució ciutadana femenina, malgrat la seva migrada solvència econòmica individual, també fou important. En total, les dues confraries de dones viudes i d'altres aportaren un total de 543 lliures, és a dir, un 5% de la proferta.

La participació eclesiàstica fou molt important, i estava encapçalada pel prelat Lluís de Prades, amb 1.250 lliures i un captiu per a les obres, de nom Marc; el seguien la majoria dels canonges que configuraven al capítol catedralici: Llorenç Sarralí (120 lliures), Dalmau Sifre (100 lliures), Nicolau Rossell (100 lliures), Pere Soler (145 lliures), Francesc Descalç (100 lliures), Francesc Negrell (30 lliures) i P. Lledó (60 lliures).

A més a més, apareixen alguns rectors de parròquies foranes i altres eclesiàstics que demostraren el seu entusiasme donant importants almoines. Pere Morgat, beneficiat de l'església de Pollença, es va comprometre a pagar 10 lliures; Pere Cuca, rector de Muro, 50 lliures; Arnau Figuerola, rector de Sineu, 25 lliures; Francesc Font, de Muro, 10 lliures, i Guillem Martí, rector de Robines, 20 lliures.

La tercera aportació en importància fou feta pel Gran i General Consell i pels jurats de Ciutat. La Universitat de Mallorca, malgrat les dificultats financeres que patia, oferí a l'obra la quantitat de 1.000 lliures, pagadores en els deu anys següents. Dels pagaments efectuats pels seus representants, n'ha quedat petjada en els llibres comptables dels sotsobrers,⁷¹ els quals ens informen que la dita quantitat fou donada per construir la capella dels Àngels.

En els quinze anys que durà la proferta l'obra ingressà un total aproximat de 10.000 lliures, a més de la recaptació anual feta pel sotsobrers. Aquesta quantitat extraordinària serví per impulsar la fàbrica amb un nou entusiasme i convertí Lluís de Prades en un dels prelats més eficaços i entusiastes de l'obra.

⁶⁹ (1406) «Item ha promés lo senyer Gabriell Massot notari XX florins pagadors dins deu anys, so és cascú any II florins en la festa de Pasqua, segons que's mostra per albarà scrit de la sua mà e any desus dit 15 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1740, f. 24v.

⁷⁰ (1406) «Item ha promés Falip fuster e Bertomeu fuster d'Incha cent lliures pagadores dins deu anys, so és per cascú any deu lliures, en la festa de Nadall, segons que's mostra per albarà scrit per mà del dit Felip a XXVI de mayg any desus dit 100 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1740, f. 4. (1411) «Item rabem dels fusters d'Incha deu lliures e nou sous en iornals los quals hobre en Caraboti a la lotge de la obre; foren trenta set iornals e metem los en comta a mossèn Gerona, en cartes LXXII e son per la quarta paga de la proferta e los nou sous son prorata de la quinta paga 10 ll. 9 s.» ACM, Llibre de fàbrica 1718, f. 8v.

⁷¹ (1408) «Item metem en rabude de la Universitat de aquelles M lliures que an promés en la dita obra, so és, cent lliures cascun any, de que'ns dóna en Bernat d'es Cors per la dita Universitat; a XVI de juny any M CCCC VIII de diners d'en Johan de Cunieres, sinquanta lliures; ha dimarts a XVII de juliol, altres sinquanta lliures, e són per la primera paga de lur proferta e són per tot, cent lliures 100 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1714, f. 35v. (1414) «Deu nos la Universitat las quals foren promeses per los onrats Jurats ab lo Gran Consell a la obra de la Verge Maria he capela dels Angels M lliures, so és, cascun any C lliures per X anyades, que comensaren a contar lo primer dia de fabrer any M CCCC VII 1000 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1718 i 1719, f. 86;

El sistema de recaptació

El sistema de recaptació que s'utilitzà en la proferta era senzill: tots els donants havien de pagar anualment una dècima part d'allò que havien ofert en la festivitat que havien indicat. D'altres, pocs, es comprometeren a pagar-la en el decurs de tres o cinc anys.

Però l'anàlisi dels llibres ens ha permès comprovar que hi va haver altres formes de pagament que indiquen aspectes interessants de l'evolució de les obres.

La majoria dels contribuents optaren per pagar anualment la dècima part de la proferta en metàl·lic i requerien dels llevadors el corresponent rebut escrit de l'aportació, en el qual s'indicava si era la primera, segona, tercera... anyada que pagaven. D'altres retardaren els pagaments, de manera que la primera vegada abonaren dues, tres o quatre anualitats.⁷² D'altres, deutors d'una mòdica quantitat total, la pagaren en una sola entrega.⁷³

El bisbe Lluís de Prades, procurant donar bon exemple, encapçalà el primer llibre de la proferta amb una donació de 60 lliures, la meitat del seu oferiment anual. Altres anualitats s'apuntaren en els llibres d'obra⁷⁴ i les rebé directament el sotsobrer.

Casos significatius foren el de P. Desbrull, que es comprometé a donar 36 lliures en tres anys (1 lliura cada mes), o el del pescador Costamunt Alba,⁷⁵ que s'obligà a donar 1 lliura anual de per vida.

En canvi, alguns no tan sols volien pagar la quantitat anual en metàl·lic, sinó que la desitjaven veure materialitzada en l'obra. D'altres, obsessionats amb aquesta idea, pagaren els treballs d'un mestre picapedrer que treballava en un determinat lloc de la fàbrica durant uns dies. Així, Bernat Tomàs, prevere, quan pagà els primers 15 sous desitjava que fossin invertits «per la primera filada del segon pilar»; la segona paga volia que fos «per la primera filada del terts pilar»; la tercera per acabar la quarta columna, és a dir, «per la mitgania e fins a la guirlande per lo pilar devant lo cloquer», i la quarta, pagada el 10 de novembre de 1408, era «per lo pilar qui stà devant Sant Bernat qui ja és a la meytat».⁷⁶

El 1409 Francesc Llodrigo, marmessor testamentari de la muller d'en Conilleres, pagà les 5 lliures que aquella dona encara devia de la proferta «per l'empaiment de la obra de la Seu».

Però també n'hi hagué que llogaren un picapedrer perquè treballàs a la Seu a compte seu. Un d'ells fou Blai Despou, que pagà 1 lliura i 10 sous a un mestre que treballà durant 6

⁷² «Item a XII de agost rabem de mossén Berenguer de Tagamanent nou lliures per tres anyades, so és, per lo primer any e per lo segon any, e per la ters; té albarà scrit per mà del senyer en Jacme ja són scrites en son loch los altres, so és, en lo segon e ters any del present libra, en cartes XXXV e XLVI 9 ll.» ACM, Llibre de fàbrica 1714, f. 16.

⁷³ Aquest és el cas de madona Negrella, que va prometre 10 florins en 10 anys, però que el 1406 els pagà tots amb una sola entrega, i aportà 7 lliures i 10 sous. Amb una actitud similar actuaren Francesquina Tapioles, Feliu Guasc..., tots ells amb petites aportacions.

⁷⁴ ACM, Llibre de fàbrica 1716, f. 50. *Rebudes de les sent e vint lliures quel Senyor Bisbe promés tots anys*. Les quantitats eren pagades per Antoni Mairac, procurador del bisbe. El total és de 120 lliures.

⁷⁵ «Item ha promés en Costamunt Alba, pescador, I lliura so és, per cascun any a tos temps de sa vida, segons que's mostra per albarà scrit de sa ma de mossén Blay des Pou, dia e any desus dit [...]»

⁷⁶ «Item a X de noembra rabem de mossén Bernat Thomàs quinza sous per lo pilar qui stà devant Sant Bernat qui ja és a la meytat segons la sua proferta, ten albarà scrit per mà mia 15 s.» ACM, Llibre de F. 1714, f. 63.

dies i que cobrà 5 sous diaris. Però en aquest cas, com en altres de similars, els llevadors de la proferta no anotaren l'ingrés en els llibres, ja que segons ells no s'havia produït, i per tant no era susceptible de ser registrat.⁷⁷ Aquest defecte comptable creim que és una de les raons que explicaria per què es produí un superàvit en acabar les dues primeres gestions administratives.

Casos semblants al de Blai Despou foren: Joan de Moià, especier, que llogà el picapedrer Pere Nadal perquè treballàs a la Seu. Un picapedrer de nom Jaume Mates, homònim del gran mestre de la segona meitat del segle XIV, treballà per a Antoni Morro; P. Rovira, Arnau Borredà i P. Servera també llogaren els serveis d'un mestre obrer.

Però el cas més curiós fou el del notari Francesc Caraboti. El lletrat assignà 3 lliures i 15 sous a la proferta, amb la condició que aquella quantitat fos pagada amb el treball fet pel seu pare.⁷⁸ Consultats els llibres d'obra, Caraboti treballà durant 1409-1410 i rebé un salari diari de 5 sous. Durant uns mesos el sotsobrer restà del seu salari setmanal una sisena part de la paga, en concepte de la proferta feta pel seu fill.

El canonge Llorenç Sarrallí, que s'havia compromès a pagar 120 lliures, pagà part del deute enviant a treballar a l'obra alguns dels seus esclaus, sense que la seva intervenció quedàs registrada en els llibres de fàbrica.

L'ingrés més quantiós pagat d'aquesta manera fou el que realitzà Francesc Castell el mes de març de 1409, el qual pagà els jornals treballats per dos mestres durant dos mesos i mig. Abonà un total de 40 lliures i així quitava tot el deute contret amb la fàbrica.

Altres persones efectuaren els pagaments amb l'aportació de material a l'obra o de blat. Entre els primers, destaca Gregori Burgues, amb una donació de seixanta-dues dotzenes i mitja de pedres de Santanyí, l'import de les quals (72 lliures) serví per pagar les sis anyades que devia. Però aquest personatge també és interessant per la peculiar aportació: 120 lliures en metàl·lic, més l'entrega d'un captiu, sembla que d'origen grec, perquè treballàs a l'obra.⁷⁹ També cal anotar l'aportació de guix feta per P. Granyana (300 quintars de guix).

Entre els donants de blat, que després es vengué a preu de mercat, hem de citar Blanca Valentina, muller de Francesc Ferrer, i els cavallers Ramon de Santmartí, «major de dies», i «lo pus jove», que havien fet una promesa cadascun d'ells de 20 quarteres de cereal.

La informació de la recaptació es resumeix en aquesta taula.

⁷⁷ «Item rabem de mossèn Blay d'es Pou sis jornals que ha fets fer a la loge a hun picapedres, ten albarà scrit per mà mia, és per la segona paga [...]» ACM, Llibre de fàbrica 1714, f. 31.

⁷⁸ (4 juny 1706). «Item rabem d'en Francesch Caraboti, notari, per la sua proferta que avia feta a la dita obra, so és mig florí cascun any, a pagar per tots los dits deu anys en feina que lo propi son para a feta a la loge de la obra, és per tot 3 ll. 15 s.» ACM, Llibre de fàbrica 1714, f. 14.

⁷⁹ «Item ha promés mossèn Gregori Burgués C XX lliures pagadores dins deu anys, so és, per cascún any XII lliures en la festa de Pascha, segons que's mostra per albarà scrit de sa propia mà, so és a V de fabrer any desus dit 120 ll.; Item ha promés lo dit Gregori I catiu del qual ha ja pres la hobra [...] apellat Nichola de nasció de [...]» ACM, Llibre de fàbrica 1740, f. 25v.

Llibres de la proferta

1406-7	I anyada	1.276 lliures, 17 sous i 1 diners
1408-9	II anyada	543 lliures, 9 sous i 11 diners
1410-11	III anyada	579 lliures, 13 sous i 5 diners
	Suma major.....	2.498 lliures, 17 sous i 9 diners
1411-14	938 lliures, 12 sous i 10 diners
1415	280 lliures, 7 sous i 2 diners
1416	469 lliures, 19 sous i 2 diners
1417	271 lliures, 4 sous i 6 diners
1418	179 lliures, 17 sous i 6 diners
	Suma major.....	201 lliures, 8 sous i 4 diners
1419	234 lliures i 7 sous
1420	7 lliures i 13 sous
1421	2 lliures
	Suma major.....	244 lliures

Els llevadors de la proferta anotaren en els llibres comptables els ingressos mensuals fets pels representants de la Universitat (100 lliures anuals) i de la proferta de Nicolau Coa (1.000 lliures), el qual havia assignat les 76 lliures que anualment rebia de la Universitat i 34 lliures pagadores pels seus hereus en metàl·lic.

La recaptació de la proferta del bisbe Lluís de Prades (1.250 lliures) fou recollida pel sotsobrer, ja que en dos dels seus llibres, en l'apartat de rebudes, n'apareixen algunes anotacions.

Els morosos

És el nostre parer que la disponibilitat econòmica i la càrrega emocional d'algunes persones varen canviar en el curs dels quinze anys que va durar la proferta. Pareix que hi va haver persones que sofriren una fallida econòmica i que, impulsats en un primer moment per l'entusiasme, prometeren quantitats que després no pogueren pagar.

En els llibres de fàbrica hi ha anotacions que fan pensar que, una vegada constatada la morositat d'algunes anualitats, els llevadors de la proferta hagueren d'instar el notari de la fàbrica perquè redactàs cartes coercitives i intimidatòries als deutors, tant civils com eclesiàstics.⁸⁰

⁸⁰ (1409, dades comunes) «Item a X de mag doní en Grabiell Masot notari per I letra contra tots aquells qui avien promés a l'obra, deu sous per la Proferta 10 s. ; Item a VIII de juliol doní en Gabriel Masot per lo prosés de madona Cuniyeres dels sent sous que promés al ampaimeit, per pendre testimonis, deu sous 10 s.; Item met en dades sis sous que doní a mossèn Johan Capdargila per dotza manamens que feu contra els beneficiats per les Profertes 6 s.» ACM, Llibre de fàbrica 1716, f. 148v, 149v, 150.

Valoració de la proferta

La recaptació de 10.000 lliures en 15 anys, de les quals més de la meitat es recaptaren abans de 1415, suposà una aportació econòmica sense precedents per a la fàbrica de la Seu.

Les obres de la Seu, durant el segle XIV, avançaven segons el ritme dels ingressos, de manera que, si hi havia un any deficitari i amb pocs recursos, s'alentia el ritme de les obres o es paralitzaven. Anualment, el sotsobrer ingressava pels diferents conceptes entre 800 i 1.000 lliures, de les quals es deduïen quantitats importants per a donacions i costos, de manera que, any rere any, la inversió en la fàbrica oscil·lava entre les 400 i les 600 lliures.

Les 10.000 lliures recaptades (200.000 sous) suposaven entre 35.000 i 40.000 jornals d'un mestre, o el cost de 10 mestres treballant diàriament durant deu anys.

Però, a més de l'aportació pecuniària que suposà, la proferta significà una nova modalitat de recaptació, el protagonista de la qual és sense cap mena de dubte el bisbe, que amb aquella iniciativa es convertí en el principal impulsor de les obres de la fàbrica de la Seu durant l'edat mitjana.

6. L'aportació de Menorca i d'Eivissa a les obres de la Seu de Mallorca

La primera notícia documental que tenim de la captació d'almoines a l'illa de Menorca per sufragar la catedral de Mallorca data de l'any 1309, quan el governador del Regne notificà als jurats que havia permès a determinades persones mendicar per finançar les obres de la Seu, malgrat la prohibició establerta.

La missiva governativa, parca en detalls, no permet afegir-hi res més. Però és evident que, a partir de la data esmentada, Menorca hi contribuí d'acord amb les seves possibilitats.

La continuada aflluència de mallorquins a Menorca, que en aquells moments suposava el flux d'immigració més important a l'illa, devia ser un motiu més que suficient per induir la gent a col·laborar en una obra que feia poc temps que s'havia començat i que pretenia realçar l'aspecte urbanístic de la capital insular del Regne de Mallorca.

La segona notícia, allunyada de la primera, data ja de 1351, quan el governador de Mallorca notificà a les autoritats menorquines i eivissenques l'arribada a les Illes del llec Pere Eiximeno amb el propòsit de recaptar diners amb els quals es pretenia reprendre unes obres que, a causa de les dificultats polítiques i econòmiques d'abans, estaven paralitzades feia devers 20 anys.

Segons es desprèn del document, Pere Eiximeno no tan sols era enviat a Menorca i Eivissa per qüestiar, sinó també amb la intenció de crear una associació religiosa (confraria) que periòdicament aportàs diners a les obres mitjançant «*lo bací de la dita Obra, el qual pus prop del vostre que negun altre sia portat dels bons e melors de vosaltres elegescats*».

Segons pareix, aquesta podria ser una de les primeres notícies referent a la institució de la Confraria de Nostra Dona Santa Maria a les illes menors, de la mateixa manera que ho havien pretès, pocs anys abans (1347), altres ordes religiosos com el de Sant Jaume d'Altipàs (Itàlia) i Santa Maria de Montserrat⁸¹ a Menorca, amb la llicència i el permís de Pere IV.

⁸¹ ROSSELLÓ VAQUER, R. *Aportació a la història medieval de Menorca: segle XIV: Reis de Mallorca i Pere el Cerimoniós*. Maó: Consell Insular de Menorca, 1985, p. 67.

Així doncs, amb anterioritat a l'any 1368, la Confraria de Nostra Dona Santa Maria de Menorca ja tenia tres baciners: un a Ciutadella, un altre a Alaior i un tercer a Maó, mentre que a Ferreries i al Mercadal tan sols es diu que hi havia un bací.

De l'illa d'Eivissa no tenim més informació sobre aquesta qüestió.

Generalment, els baciners menorquins eren eclesiàstics, encara que en altres ocasions estan documentades persones llegendes que recaptaven els donatius dels confreres (els confreres solien pagar cada setmana 2 diners a la taula de la confraria).

De l'any 1393, ja coneixem el nom de cinc baciners menorquins:

Antoni Pastor, prevere	de Ciutadella
Martí Capellà, prevere	de Maó
Robí	d'Alaior
Folquet Genestar	des Mercadal
Bonanat Mercadal	de Ferreries

Anualment, entre 1368 i 1397, els cinc baciners de la confraria de Menorca recaptaven entre 25 i 30 lliures, quantitat que el qüestor de la Seu recollia quan, entre els mesos d'abril i de maig, es presentava a Menorca per recollir els diners dels bacins i emportar-se els formatges que alguns confreres havien donat.

Així, el 1368-69 arribà a Menorca Francesc Esteper; el 1374 fou un tal Pere Martí, que la documentació anomena Rencayós (coix), i entre 1393 i 1397 fou l'eclesiàstic Arnau Gonella.

Generalment, el qüestor sortia de la Ciutat de Mallorca amb un ase i es dirigia a Alcúdia, on s'embarcava cap a Ciutadella. Des de Ciutadella recorria l'illa d'oest a est, i durant el trajecte recollia els diners dels bacins, els formatges, el blat i altres donatius que aquell any havien captat els baciners.

La documentació ens informa que el qüestor feia servir traginers per fer arribar els formatges de les parròquies a Ciutadella, on eren embarcats cap a Mallorca. Així, després d'una estada d'uns 10 o 12 dies a Menorca, el qüestor desfeia el camí d'anada i s'embarcava cap a Alcúdia per retornar a Ciutat. Tan bon punt els formatges menorquins arribaven a Ciutat es venien a les places de la Quartera i de Sant Antoni.

Durant aquesta primera etapa l'aportació menorquina en formatges va ser: el 1368, Esteper aconseguí captar unes 138 peces; el 1374, any famèlic, la majoria dels formatges es vengueren a Menorca mateix a bon preu; el 1393 foren 201 fogasses, i el 1397 arribaren a Ciutat 124 formatges.

Segons l'opinió del sotsobrer, els formatges donats pels menorquins no eren de gran qualitat, ja que els 138 formatges menorquins rebuts el 1368 s'intentaren vendre a la plaça de Sant Antoni de Ciutat, però segons ell conta «apenes trobí qui me'n desexia», i comenta a continuació la causa per la qual eren poc acceptats: «ni ha molts de podritz.»

La poca acceptació dels formatges menorquins a Ciutat, a causa d'un emmagatzematge defectuós i de la poca qualitat del producte, i el cost que generava transportar-los feia que minvassin els ingressos obtinguts a Menorca.

El 1374 els formatges es vengueren a un bon preu a Menorca, en haver-hi escassetat d'aliments; en canvi, el 1393, de les 201 fogasses sols se'n vengueren 72, la qual cosa indica que els menorquins tampoc no les acceptaven.

Durant el període 1401-1429 les confraries que hi havia a les parròquies menorquines estaven supeditades al baciner de Ciutadella, el qual actuava com a procurador del sotsobrer mallorquí. Els documentats són el prevere Antoni Pastor (de 1401-1411) i l'especier Antoni Mateu (de 1417-1429), ambdós de Ciutadella. Antoni Pastor rebé el qüestor mallorquí Arnau Gonella quan aquell passà a l'illa per captar almoines i presents. Però, en morir A. Gonella, pareix que ja no passà cap altre qüestor a Menorca, de manera que els diners i els formatges s'enviaven al sotsobrer pel procurador menorquí, el qual aprofitava el tràfic comercial marítim entre Ciutadella i Ciutat.

La mesura adoptada, segurament amb la intenció de retallar costs de viatge i de gestió, redundà en detriment dels donatius recaptats, ja que any rere any les aportacions menorquines, tant en diners com en formatges, minvaren progressivament. Així doncs, si al principi del segle els ingressos pecuniaris eren d'unes 28-39 lliures (anys 1401, 1404), els anys 1426 i 1427 foren de 18 i 8 lliures respectivament; i si el 1401, el 1404 i el 1405 els donatius en formatge eren de 220, 190 i 192 peces, els donatius de 1426 havien baixat a 80 peces. Una raó de la minva de les almoines i dels oferiments menorquins podria ser l'inici de la construcció de la Seu de Menorca, a Ciutadella, amb les almoines i els oferiments de la Confraria de Nostra Dona Santa Maria, i per tant una desviació d'aquelles primeres cap a la consecució d'una altra construcció de les mateixes característiques però amb un sentit més pròxim i local.

Aprofitant l'anada del qüestor a l'illa, el sotsobrer procurava satisfer la tasca dels baciners menorquins amb la tramesa de papers de salsa confeccionats a Mallorca. Generalment el més gran anava destinat al baciner de Ciutadella (12 sous), i els altres de menys valor (6 sous i 5 sous) eren per als baciners de Maó, Alaior i es Mercadal, segons les quantitats aportades.

D'aquest període coneixem un altre baciner menorquí: Antoni Marçal, de Maó (1422).

A més de l'import en metàl·lic i dels diners obtinguts amb la venda dels formatges, altres aportacions dels confreres menorquins provenien de les deixes testamentàries assignades a l'obra, de les donacions fetes «*per amor de Déu*», i de les absolucions i els perdons eclesiàstics de les faltes i els delictes comesos per persones llegendes. Altres aconseguiren el perdó i l'absolució eclesiàstica per causes no especificades.

És curiós observar com aquests tipus de donatius i condemnes assignats a l'obra pel bisbe no apareixen en el segon període (1401-1430), circumstància que pot interpretar-se com una desviació d'aquelles cap a uns altres llocs de culte més propers i necessaris a les seves pràctiques religioses.

Un tercer grup d'ingressos per a l'obra provenia de les anyades eclesiàstiques dels preveres i clergues menorquins. La mesura, imposada pel bisbe Antoni de Collell (31 de juliol de 1351) quan aquells assolien un nou càrrec o una dignitat més alta, també afectava els preveres de Menorca arran de l'Ordinació eclesiàstica feta per Jaume II de Mallorca el 1301, i per la qual el paborde de Ciutadella quedava sota la jurisdicció eclesiàstica del bisbe de Mallorca.

És difícil valorar l'aportació econòmica de Menorca a l'obra de la Seu de Mallorca amb unes dades tan fragmentàries. Dels darrers cinquanta anys del segle XIV, tan sols coneixem un any complet (1393) de l'aportació menorquina que suma un total de 58 lliures.

D'acord amb aquestes xifres, és evident que Menorca contribuí anualment amb 30 i 40 lliures, quantitat que suposà entre el 3,5 i 4,5% del total ingressat durant l'any.

Així doncs, les poblacions menorquines contribuïren econòmicament a la fàbrica de la Seu segons les seves possibilitats, de manera que en el transcurs de la segona meitat del segle XIV i durant els primers trenta anys del segle XV l'aportació és molt més alta del que en un principi es podia suposar (unes 2.000 lliures).

A més, sembla que la captació d'almoines i de presents, que s'inicià el 1351, donà lloc a la creació d'una confraria (tal vegada la primera de l'illa), similar a la que hi havia a la Seu de Mallorca i amb molta probabilitat sota l'advocació de Nostra Dona Santa Maria, que disposava de cinc baciners, un a cada població.

Si hagués estat així, la captació de donatius i d'almoines per a la Seu de Mallorca hauria representat per a Menorca l'inici de les associacions religioses i després gremials, i el punt de partida per construir i finançar en obra gòtica l'església de Santa Maria de Ciutadella.

Conclusions

Els Llibres de Fàbrica de la Seu que es guarden a l'Arxiu de la catedral de Mallorca permeten esbrinar el procés constructiu i el sistema financer d'una magna obra començada per Jaume II, el 1306, i acabada el 1601 a Ciutat de Mallorca.

Si el procés constructiu és ja de per si interessant, el seu finançament suposa un capítol tan apasionant com el primer, ja que en ell intervingueren tots els estaments socials que en aquell moment configuraven la societat medieval de les Balears. Però si la monarquia, encapçalada per Jaume II i Sanxo I de Mallorca, foren els qui finançaren la capella de la Trinitat i la capella Reial, els bisbes i els seus capítols, a partir de 1351, reprengueren les obres, impulsant la creació d'una confraria popular i ciutadana que va permetre dur endavant les obres, en les quals involucraren la ciutadania, la burgesia i la gent del camp de Mallorca, Menorca i Eivissa.

Així doncs, cal destacar la important contribució eclesiàstica que, unes vegades amb entusiasme i altres amb diners, s'erigeix amb un dels principals protagonistes. També destacar la contribució institucional, representada per la Universitat de Ciutat que, conscient de la importància de les obres, feren aportacions puntuals, però importants, a la joia arquitectònica més preuada del regne balear: La Seu.

BIBLIOGRAFIA

- ALOMAR ESTEVE, G. *La capilla de la Trinidad, panteón de los Reyes de la Casa de Mallorca*. Cuadernos de Arquitectura 21 i 26, Barcelona 1949.
- *Guillem Sagrera y la arquitectura gòtica del siglo XV*. Ed. Blume, Barcelona 1970.
 - *El artar mayor de la catedral de Mallorca y el enigma de la continuidad del cristianismo balear*. Boletín de la Real Academia de Historia 173, Madrid 1976 n° 1 pp. 35-62
 - *La capella de la Trinitat i les tombes dels reis de Mallorca*. A, La Seu de Mallorca (coord. A. PASCUAL), Ed. J.J. Olañeta, Palma 1995 pp. 210-215.

- ALONSO GARCIA, G. *Los maestros de La Seu Vella de Lleida y sus colaboradores*. CSIC, Madrid 1976.
- BASSEGODA I NONELL, J. *Construcción de bóvedas góticas catalanas*. BSAL 45, Palma 1989 pp. 133-147
- BRACONS I CLAPÉS, J. *Jaume Fabre, maître de l'oeuvre de la cathédrale de Barcelone*. A, Autour des maîtres d'oeuvre de la cathédrale de Narbonne. Les grandes églises gothiques du Midi, sources d'inspiration et construction. Actes du IIIe. Colloque d'histoire de l'art méridional au Moyen-Age. Association Connaître Narbonne, Narbonne 1994.
- CAMPANER y FUERTES, A. *Cronicón Maioricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 a 1800*. 3^a Ed. Luis Ripoll, Palma 1984
- CARBONELL LLAMOTHE, Y. *Architectes languedociens et majorquins au début du XIVe. Siècle*. A, Majorque, Languedoc et Roussillon de l'Antiquité à nos jours: actes du LIII de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon organisé a Palma de Mallorca par la Societat Arqueològica Luliana. Montpellier. Montpellier 1982 pp. 61-76
- *Les relations artistiques entre le royaume de majorque et le midi de la France: bilan des connaissances et perspectives de recherches*. A, El regne de Mallorca i el sud francès: actes de les IV Jornades d'Estudis Històrics Locals. Institut d'Estudis Balearics, Palma 1986 pp. 41-58.
- CIRICI PELLICER, A. *Arquitectura gòtica catalana*. Ed. Lumen, Barcelona 1968.
- CHUECA GOITIA, F. *Historia de la arquitectura española: Edad Antigua y Edad Media*, Dossat, Madrid 1965.
- DOMENGE i MESQUIDA, J. *Les maitres d'oeuvres de la cathédrale de majorque au cours du dernier tiers du XIVe. Siècle*. A, Autour des maîtres d'oeuvres de la cathédrale de Narbone. Les grandes églises gothiques du Midi, sources d'inspiration et construction. Actes du IIIe colloque d'histoire de l'art méridional au Moyen-Age. Narbona 1994, pp. 155-158
- *Traces d'une fortuna historiogràfica*. A, La Seu de Mallorca (coord) per A. PASCUAL, Ed. J.J. Olañeta, Palma 1995 pp. 11-15
- *Tres siglos de obras en la Catedral (s. XIV-XVI)*. A, La Seu de Mallorca (coord) per A. PASCUAL, Ed. J.J. Olañeta, Palma 1995 pp. 23-25
- *L'Obra de la Seu. El procés de construcció de la catedral de Mallorca en el tres-cents*. Institut d'Estudis Balearics, Palma 1997 pp. 67-123
- DURAN I SAMPERE, A. *Antoni Canet, un gran escultor medieval, a Barcelona i la seva història. L'art i la cultura*. Ed. Curial, Barcelona 1975, pp. 52-56.
- *Els constructors de l'església de Santa Maria del Mar (1329-1460)*. A, Barcelona i la seva història... Ed. Curial, Barcelona 1975, pp. 224-229.
- DURLIAT, M. *Les artistes de Perpignan et de Montpellier à Majorque au debut du XIVe siècle*, A, Bulletin de la Société Nationale des Antiquaires de France, 1956 pp. 75-77.
- *La cathédrale de Palma de Majorque*. Reflets du Roussillon XXII, 1958, pp. 17-20.
- *La construcción de la cathédrale de Palma de Majorque au XIVe. siècle*. A, Mauseion (studien aus Kunst und Geschichte für Otto H. Förster) Colonia: 1960 pp. 115-123.
- *La arquitectura mallorquina en la primera mitad del siglo XIV*. A, Goya VII, 1960-61 n° 41, pp. 314-321.
- *L'Art en el Regne de Mallorca*. Ed. Moll. Mallorca 1964. Reed. 1989.
- *Un artiste Picard en Catalogne et à Majorque: Pierre de Saint-Jean*. A, Caravelle. Cahiers du Monde Hispanique et Luso - Brésilien 1963, pp. 111-120.
- *Le portail du Mirador de la Cathédrale de Palma de Majorque*. Ex. de Pallas IX (Annals publicats per la Facultat de Lletres de Toulouse) Toulouse 1960, fasc. 2 pp. 245-255.
- FORTEZA Guillem. *Les determinants gòtiques de la catedral de Mallorca. Estat de l'arquitectura en temps de Jaume I*. Extret de La Nostra Terra. Ciutat de Mallorca 1929, reeditat per SEGUI AZNAR, Miquel. *Estudis sobre arquitectura i urbanisme. Guillem Forteza*. (Volum 2), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984 pp. 5-28
- FREIXAS CAMPS, P. *Antoni Canet, Maestro Mayor de la Seo de Gerona (1417-1426)*, A, Revista de Gerona, any 1972 pp. 50-60.
- LLOMPART, G. *Nótulas de arte gótico en la catedral de Mallorca*. BSAL 33, Palma 1968-72 pp. 84-88
- *Pere Mates, un constructor y escultor trecentista en la Ciutat de Mallorques*. BSAL 34, Palma 1973 pp. 91-118.
- *Miscelánea de arquitectura y plástica sacra mallorquina (siglos XIII-XVI)*. A, Analecta Sacra Tarraconensia XLVI, 1973 pp. 94 - 105

- *La pintura medieval mallorquina: su entorno cultural y su iconografía*. Imp. de M. Alcover, 4 vols. Palma 1977-1980.
- *Segreriana minora*. BSAL 39, Palma 1983 pp. 407-434.
- *Maestros albañiles y escultores en el medioevo mallorquín*. BSAL 49, Palma 1993 pp. 249-272
- MATHEU MULET, P.A. *La Capilla Real, Guías de la Seo de Mallorca*. Biblioteca Balear 30, Palma de Mallorca 1954
- *Retablos y Capillas. Guías de la Catedral de Mallorca*. Ed. Politécnic, Palma 1955;
- *Capillas Claustrales*. Guías de la Seo de Mallorca, Palma 1956.
- *Mallorca, Catedral de la luz*. Guías de la Seo de Mallorca. Atlante, Palma de Mallorca 1959.
- MIRALLES SBERT, J. Dos consagraciones ignoradas, a BSAL 12, Palma 1908-09 pp. 81-6.
- *Origen y principales privilegios de la iglesia y Cabildo Catedral de Mallorca*. BSAL 12, Palma 1909 pp. 1-7; 50-55.
- Catálogo del Archivo Capitular de Mallorca*. Palma de Mallorca, Publ. de la Junta Protectora de Bibliotecas y Archivos Eclesiásticos, I (1936), II i III CSIC. Inst. Jerónimo Zurita, (1942-1943).
- PIFERRER, P. i QUADRADO, J.M. *Islas Baleares. España, sus monumentos y artes*. Establecimiento Tipográfico-Editorial de Daniel Cortezo y Compañía, Barcelona 1888 (Reed). Imp. Mossen Alcover. Palma 1969.
- QUADRADO, J. M^a. *Miscelánea histórica (1378-1399)*. BSAL 2, Palma 1887 pp. 105-108
- QUADRADO, J.M^a i PIFERRER, P. *Islas Baleares (2ª edició)* Palma 1969.
- ROSSELLO VAQUER, R. *Mestre Guillem Sagrera*. Felanitx 1976.
- *Mestre Guillem Sagrera*. Ed. J.J. de Olañeta, Barcelona 1979.
- RUBIO I BELLVER, J. - *Conferencia acerca de los conceptos orgánicos, mecánicos y constructivos de la Catedral de Mallorca*. Barcelona "Anuario de la Asociación de Arquitectos de Cataluña" Barcelona 1912 pp. 87-110.
- *Algunas observaciones sobre la Seu de Mallorca*. Imprenta Católica Vda. de S. Pizá, Palma de Mallorca 1923.
- RUIZ DE LA ROSA, José A. *Traza y Simetría de la Arquitectura. En la Antigüedad y Medioevo*. Publ. de la Universidad de Sevilla, Sevilla 1987.
- SASTRE MOLL, J. - *El primer libro de fábrica y sacristía de la Seo de Mallorca (1327-1345)*. BSAL 43, Palma 1987 pp. 45-58
- *La aportación económica de Menorca a las obras de la Seo de Mallorca*. A, III Trobades d'Historiadors i Arqueòlegs. Meloussa, Maó 1992.
- *Canteros, Picapedreros y Escultores de la Seo de Mallorca y el Proceso Constructivo (siglo XIV)*. BSAL 49, Palma 1993 pp. 75-100.
- *La financiación de las obras de la Catedral de Mallorca, siglo XIV*, a Homenatge a Antoni Mut Calafell, arxiver. Conselleria de Cultura, Ed. i Esports, Palma 1993, pp. 277-294.
- *El primer llibre de fàbrica i sagristia de la Seu de Mallorca. 1327 a 1345*. Capítol de la Seu, Mallorca 1994.
- *El finançament de les obres (s. XIV-XV), a Catedral de Mallorca*. Ed. J.J. Olañeta, Palma 1995 pp. 37-39.
- *La contabilidad de los Libros de fábrica de la Catedral de Mallorca*, a Documents de Treball, 8; UIB (Departament d'Economia i Empresa), Palma 1997 pp. 1-23.
- VAQUER O. *El contrato de trabajo en la Mallorca Medieval. Aprendices, criados y obreros en el siglo XV*. Mayurqa 22, Tom II, Palma 1989 pp. 645-654.
- VON SIMSON, Otto. *La catedral gótica*. Alianza Forma, Madrid 1989.
- WETHEY, Harold E. *Guillermo Sagrera*. A, The Art Bulletin 21, 1939 pp. 44-60.

Jaime Sastre Moll (Palma de Mallorca, 1947). Licenciado en Historia Medieval por la Universidad de Barcelona (1974), Doctor por la Universitat de les Illes Balears (1987), actualmente es profesor Titular de la UIB. Su e-mail es: jaime.sastre-moll@uib.es.

Jaime Sastre Moll (Palma de Mallorca 1947) took the Degree of Master in Medioeval History at the Barcelona University (1974) and the Doctor Degree at the Universitat de les Illes Balears (1987). He is associated profesor at tte latter University. His e-mail is: jaime.sastre-moll@uib.es.

ANNEX**INGRESOS I DESPESES**

MESTRES I	1368	1389	1390	1391	1392	1393	1397
MACIPS							
Picapedres	145 10 9	121 7 -	401 15 4	113 4 8	40 2 5	439 2 11	261 11 1
Mestres de pedrera	125 9 6		149 15 -	55 8 -	15 6 6	109 9 -	87 16 -
Fusters	13 7 6	2 17 -	4 8 -		16 3 6	40 10 9	30 5 -
Escultors						233 15 -	84 6 -
Mà d'obra	18 6 6	38 18 -	11 4 4	16 13 -	1 12 6	8 10 -	42 11 10
ADMINISTRACIO							
Sots-obrer							
Questor-Notari	181 2 -	81 7 5	61 10 8	1 5 10	8 13 11	112 6 -	124 9 6
TRANS. MARITIM							
Barcades de pedra	58 - -	7 - 6	59 11 10	29 19 -	5 10 -	51 11 4	60 6 -
M. DE CONSTRUCCIO							
(pedres, fusta, guix, calç...)	71 18 7	36 1 2	70 2 7	46 6 1	17 9 5	74 - 9	75 14 5
DESPESES EXTRAORDIN.	15 -	36 12 -	87 11	123 10 6	107 18 10	104 18 4	92 2 11
VARIA	- 6 3	52 14 6	111 10 6	355 2 6	18 10 1	3 16 -	24 2 9
TOTAL	634 17 10	376 17 7	957 9 3	741 9 7	231 7 2	1178 - 1	883 5 6
TOTAL DOCUMENTAL	1228 3 6	376 3 6	939 5 9	Inexistent	Incomplert	Incomplert	950 8 6
Duració del Llibre	1 4 1368	3 10 1389	22 5 1390	20 9 1391	31 3 1392	30 3 1393	1 4 1397
	16 8 1369	30 3 1390	14 5 1391	24 3 1392	12 5 1392	30 3 1394	31 3 1398

CONCEPTES DE RECAPTACIO	1401	1404	1405	1409	1411	1417	1422	1426	1427	1430
Confraria de la Ciutat	298	288	291	259	285	223	66	198	199	85
Confraria forana	259	242	215	214	206	220	168	184	136	111
Testaments	53	78	26	34	94	51	33	34	61	13
Aportació Eclesiàstica	456	207	388	459	340	508	248	244	206	107
Altres (Comunes)	79	46	55	80	55	271	28	27	198	178
La PROFERTA				641	521	251	2	137	40	21
Deuta de l'any anterior	115	114	1		131					
REBUDA TOTAL	1260	975	976	1687	1550	1524	545	824	840	515
REBUDA REAL	1145	861	975	1687	1550	1524	545	824	840	515

DESPESES										
Picapedrers i mà d'obra	472	402	357	498	625	363	115	211	311	197
Fusters, ferrers	30	24			137	201	21	78	163	98
Trencadors de pedra	48	154	119	236	333	67	61	157	61	52
Compra de materials d'obra	148	69	285	408	516	427	7	84	86	88
Barcasses de pedra	170	63	25	58	52	46	2	72	52	
Despeses de la Confraria	271	252	336	95	215	240	95	82	67	112
Altres despeses	7	1				324	168	211	181	7
TOTAL DESPESES	1146	974	852	1295	1883	1668	467	895	921	554

CONCEPTE RECAPDATORI	1368-69	1373-74	1389-90	1391-92	1392-93	1393-94	1397-98
Taula de la Confraria Seu	27 3 --	46 5 5	4 17 4	34 11 10	-- -- --	84 14 11	20 7 --
Bací de la Seu	148 13 9	148 1 2	99 3 --	64 19 2	129 -- --	150 16 2	164 18 5
Bacins de la Ciutat	79 5 10	36 5 6	38 16 --	45 3 8	115 -- --	134 2 8	146 16 2
Bacins de les viles foranes	76 4 10	94 3 --	79 17 --	110 4 3	92 -- --	115 5 8	110 12 --
Bacins de Menorca	28 17 6	29 -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	38 8 1	25 7 6
Aportació d'Eivissa	3 2 8	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --
Altres aportacions	-- -- --	10 -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	4 15 10
Venda del blat	44 7 6	69 15 --	36 2 --	56 18 10	-- -- --	63 3 10	47 10 9
Venda de l'oli	16 6 --	16 3 4	19 8 6	16 5 6	-- -- --	16 6 2	6 3 --
Venda del formatge i altres	1 16 7	6 13 3	-- -- --	4 11 4	-- -- --	5 19 4	7 8 2
Penitènies i Absolucions	33 12 --	4 3 8	24 10 --	11 6 2	-- 10 6	1 9 --	-- 2 --
Promeses	15 4 6	27 19 2	8 4 --	8 10 11	2 5 9	11 15 3	16 -- 6
Indulgències	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --
Testaments	124 11 4	180 15 10	38 9 10	21 18 6	8 5 --	107 12 4	144 17 --
Concesió d'una sepultura	25 -- --	30 -- --	-- -- --	25 -- --	-- -- --	85 -- --	80 4 --
Aportació del Bisbe	-- -- --	100 -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --
Annates eclesiàstiques	1 10 10	-- -- --	107 10 --	159 5 --	72 -- --	445 -- --	166 4 --
Aportació de la Universitat	-- -- --	50 -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --
Altres Ingressos	-- -- --	14 1 1	4 10 --	252 2 6	-- 13 4	26 9 6	16 7 --
TOTALS	635 17 4	863 6 5	461 7 8	811 17 8	(incomp)	1286 2 11	957 13 4